Published by:—Dr. N. G. Sardesai, L. M. & S. for
The Oriental Book Agency, 15 Shukrawar, Poona 2.

Printed by:—Shankar Vithal Lele,
The Prajna Press. 315, Gangapuri, Wai (Satara.)

Poona Oriental Series No.

JĀTAKASAṄGAHA

जातकसंगह

[PĀLI TEXT IN DEVANAGARI]

WITH

INTRODUCTION, GLOSSARY & NOTES

BY

N. V. TUNGAR, Kāvyatīrtha, Pālitīrtha.
Sanskrit and Pāli Teacher,
New English school, Poona.

Author of १ पालीभाषाप्रवेश. २ पालीसद्दरूपावली.
३ पालीधातुरूपावली. ४ संस्कृतभांडारपरिचय.

Second Edition

1942

POONA

THE ORIENTAL BOOK AGENCY.

HINT TO READERS

Words marked with asterisks in the text are given in the Glossary.

Published by:—Dr. N. G. Sardesai, L. M. & S. for
The Oriental Book Agency, 15 Shukrawar, Poona 2.
Printed by:—Shankar Vithal Lele,
The Prajna Press. Wai (Satara.)

Price 12 Annas.

निवेदनं ।

विज्जापीठपरिक्खत्थं पालिभासं उग्गण्हितुकामेहि माणवकेहि देवनागरियं लिपियं पोत्थकानं दुरधिगमत्ता रोमन-सिंहली-सयामी-ब्रह्मी इच्चादयो लिपियो सिक्खितब्बा ति । कतिपयसंवच्छरेहि पुब्बे विज्जापीठपवेसपरिक्खत्थं अम्हाकं पालिभासाचरियेहि प्रो॰ धम्मानन्द कोसंबी महोदयेहि 'पालीरीडर' नाम पोत्थकं, तथा च प्रो. आर. जी. भडकमकर, एम्. ए., महोदयेहि 'जातक पुप्फमाला' 'पालीपाठमाला' ति नामकानि पोत्थकानि देवनागरियं पकासितानि । माणवकेहि अञ्ञानि पि जातकानि पठितब्बानीति इमस्स पोत्थकस्स पयोजनं ।

पोत्थक-संसोधने पयोजनं

पालिभासायं बुद्धधम्मस्स "तिपिटकं" नाम गन्थो अत्थि । पालिभासाय आदिमं नाम मागधीति । मगधदेसवासीनं जनानं या भासा सा मागधीति । वेदिकधम्मगन्था सक्कतभासामया, तं सक्कतभासं पण्डितेहि विना अञ्ञे जना न विजानिंसु तस्मा भगवता बुद्धेन 'बुद्धवचनं नाम जनेहि सकाय निरुत्तिया (नाम अत्तनो भासाय) एव उग्गण्हितब्बं' ति देसना कता । चुल्लवग्गेऽयं कथा दिस्सति—यमेलु, तेकुळा, नाम द्वे भातिका ब्राह्मणजातिका भिक्खू बुद्धवचनं छन्दसो आरोपेतुकामा भगवता बुद्धेन पटिक्खित्ता । 'सभावनिरुत्तिया मागधिकाय सब्बसत्तानं मूलभासाय पभेदगतं ञाणं'ति मागधिभासा एव पोराणकी मूलभासा सब्बसत्तानं ति वुत्तं बुद्धघोसाचरियेन विसुद्धिमग्गे । तेनेव अत्तनो पोत्थकेसु अनेकेसु ठानेसु लिखितं—'वुत्तं हि एतं पालियं' ति । एत्थ 'पालि'सद्दो बुद्धतो उद्धता वचनपन्ति इच्चत्थे दिस्सति ।

पालिभासा

तस्मा बुद्धघोसाचरियकालतो पच्छा (ख्रिस्ताब्दे पञ्चमे सतके) 'मागधीभासा' इच्चत्थे 'पालि'सद्दो रूळ्हो ति ।

दिस्सते सुत्तन्तेसु बुद्धवचनस्स एको पुराणो विभागो *नवङ्गसत्थु-सासनं ' ति । तं यथा––

(१) सुत्तं–उभतोविभंग–निद्देस–खन्धक–परिवारा, सुत्तनिपाते मङ्गलसुत्त–रतनसुत्त–नाळकसुत्त–तुवट्टकसुत्तानि अञ्ञंपि च सुत्त-नामकं तथागतवचनं ।

(२) गेय्यं–सब्बंऽपि सगाथकं सुत्तं, विसेसेन संयुत्तके सकलोऽपि सगाथकवग्गो ।

(३) वेय्याकरणं–सब्बंऽपि अभिधम्मपिटकं, निग्गाथकं सुत्तं यं च अञ्ञंऽपि अट्ठहि अङ्गेहि असंगहीतं बुद्धवचनं ।

(४) गाथा–धम्मपद, थेरगाथा, थेरीगाथा, सुत्तनिपाते–नोसुत्त नामिका सुद्धिकगाथा च ।

(५) उदानं–सोमनस्सञाणमयिकगाथापटिसंयुत्ता द्वे असीति सुत्तन्ता ।

(६) इतिवुत्तकं–वुत्तमिदं भगवताऽति आदिनयप्पवत्ता दसुत्तरं-सतसुत्तन्ता ।

(७) जातकं–अपण्णकजातकादीनि पञ्ञासाधिकपञ्चजातक-सतानि ।

(८) अब्भुतधम्मं–सब्बेऽपि अच्छरियब्भुतधम्मपटिसंयुत्ता सुत्तन्ता ।

(९) वेदल्लं––चुल्लवेदल्ल––महावेदल्ल––सम्मादिट्ठि––सक्कपञ्ह––संखारभाजनियमहापुण्यमसुत्तादयो सब्बेऽपि वेदं च तुट्ठिं च लद्धा लद्धा पुच्छितसुत्तन्ता ।

तीणि पिटकानि–सुत्तपिटकं, विनयपिटकं, अभिधम्मपिटकं, ति । तिपिटकं, पिटकं नाम मञ्जूसा Basket ।

---

* कोसंबी महोदयेहि संशोधिताय समन्तपासादिकायं २६ पिट्ठके तथा च मज्झिमनिकाये मूलपण्णासके अलगद्दूपमसुत्तं च दट्ठब्बं 'ति ।

तत्थ सुत्तपिटके भगवतो बुद्धस्स उपदेससङ्गहो अत्थि, इमस्स पञ्चभेदा होन्ति–(१) दीघनिकायो (२) मज्झिमनिकायो (३) संयुत्तनिकायो (४) अङ्गुत्तरनिकायो (५) खुद्दकनिकायो ति। तत्थ कतमो दीघनिकायो ब्रह्मजालादि चतुत्तिंससुत्तसंगहो। कस्मा पनेस दीघनिकायोऽति वुच्चति। दीघप्पमाणानं सुत्तानं समूहतो च निवासतो, समूहनिवासा हि निकायाऽति वुच्चन्ति। ब्रह्मजालसुत्ते द्वासट्ठिसमणप्पवादा होन्ति। अंबट्ठसुत्ते जातिमुद्दिस्स अंबट्ठब्राह्मणस्स भगवता सद्धिं संवादो। पायासिसुत्ते– पायासिराजञ्ञस्स परलोकमुद्दिस्स, सुकतदुक्कतकम्मफलविपाकमुद्दिस्स कुमारकस्सपेन सद्धिं संवादो।

सामञ्ञफलसुत्तं, तेविज्जसुत्तं, महानिदानसुत्तं, महापरिनिब्बाणसुत्तं, सिगालोवादसुत्तं ति इमानि सब्बानि सुत्तानि विस्सुतानि।

मज्झिमनिकाये–मज्झिमप्पमाणानि पञ्चदसवग्गसंगहानि मूलपरियायसुत्तादीनि द्वियड्ढसतं द्वे च (१५२) सुत्तानि।

मज्झिमनिकायो पण्णासकवसेन तिप्पभेदो––

(१) मूलपण्णासको (२) मज्झिमपण्णासको (३) उत्तरपण्णासकोऽति सम्मादिट्ठिसुत्ते-अरियोअट्ठंगिको मग्गो वुत्तो। महासीहनादसुत्तं, धम्मदायादसुत्तं, रथविनीतसुत्तं, अरियपरियेसनसुत्तं, अंबलट्ठिकराहुलोवादसुत्तं अस्सलायनसुत्तं ति इमानि सब्बानि सुत्तानि विस्सुतानि।

३ संयुत्तनिकाय–ओघतरणसुत्तादिसत्तसुत्तसहस्ससत्तद्वासट्ठिसुत्तसंगहो। अस्स पञ्चवग्गा होन्ति–(१) सगाथावग्गो (२) निदानवग्गो (३) खन्धवग्गो (४) सळायतनवग्गो (५) महावग्गो ति देवतासंयुत्ते–देवतानं वचनानि। मातुगामसंयुत्ते–मातुगामो नाम इत्थी यानि दुक्खानि पच्चनुभोति तानि वुत्तानि–उतुनी गब्भिणी च होति, विजायति, पुरिसस्स पारिचरियं उपेति। पञ्च मातुगामस्स बलानि वुत्तानि रूपबलं, भोगबलं, ञातिबलं, पुत्तबलं, सीलबलं, ति इमेहि

बलेहि युत्तो मातुगामो विसारदं सामिकं पसय्ह अगारं अज्झावसति। पुरिसो इस्सरियबलेन मातुगामं अभिभुय्य वट्टति ।

भिक्खुनीसंयुत्तं, निदानसंयुत्तं, अनमतग्गसंयुत्तं ति इमानि संयुत्तानि विस्सुतानि ।

४. अंगुत्तरनिकाय––चित्तपरियादानसुत्तादिनवसुत्तसहस्स-पञ्चसत्तपञ्ञाससुत्तसंगहो अंगुत्तरनिकायो । इमस्मिं एकादसनिपाता सन्ति । एकनिपातस्स रूपवग्गे भगवा अवोच––

इत्थिया रूपं-सद्दो-गन्धो-रसो-फोट्ठब्बो, पुरिसस्स चित्तं परियादाय तिट्ठतीति । एवं पुरिसस्स-सद्दो-रूपं-गन्धो-रसो-फोट्ठब्बो इत्थिया चित्तं परियादाय तिट्ठती'ति ।

पुरिसवग्गे भगवता बुद्धेन असप्पुरिसो, असप्पुरिसतरो, सप्पुरिसो, सप्पुरिसतरो,ति, एतेसं लक्खणानि वुत्तानि । एकच्चो पुग्गलो पाणातिपाती, अदिन्नादायी, मुसावादी, अयं वुच्चति असप्पुरिसो । एकच्चो पुग्गलो पाणातिपाती, मुसावादी, अदिन्नादायी, हुत्वापि परं च पाणातिपातादिन्नादानमुसावादादिसु समादपेति अयं वुच्चति असप्पुरिसतरो'ति ।

एकच्चो पुग्गलो पाणातिपाता–अदिन्नादाना–कामेसुमिच्छाचारा–मुसावादपटिविरतो अयं वुच्चति सप्पुरिसो'ति ।

एकच्चो पुग्गलो अत्तना च पाणातिपातादिना पटिविरतो होति, तथेव परं पाणातिपातादिवेरमणिया समादपेति अयं वुच्चति सप्पूरिसतरो'ति ।

खुद्दकनिकाय–अस्स पन्नरसपोत्थकानि होन्ति । (१)खुद्दकपाठ(२) धम्मपद (३) उदान (४) इतिवुत्तक (५) सुत्तनिपात (६) विमानवत्थु (७) पेतवत्थु (८) थेरगाथा (९) थेरीगाथा (१०) जातक (११) निद्देस (१२) पटिसंभिदामग्ग (१३) अपदान (१४) बुद्धवंस (१५) चरियापिटकंऽति.

१ खुद्दकपाठ–इमस्मिं दससिक्खापदं, द्वत्तिंसाकारं, कुमारपञ्हा, मत्तसुत्तं इति विस्सुतं।

२ धम्मपद–अस्मिं यमकादिछब्बीसतिवग्गा होन्ति। यथा हिन्दूनं "भगवद्गीता" तथेव बुद्धधम्मानुयायिनं धम्मपदं होति। बुद्ध-धम्मानुयायिनो इत्थिपुरिसा च इमं धम्मपदं पच्चहं पठन्ति।

३ उदान–भगवतो बुद्धस्स द्वासीति वचनानं संगहो। सावत्थियं, राजगहे, पाटलियं, गयायं, उरुवेलायं भगवा विहरि। तत्थ तत्थ तं तं अत्थं विदित्वा तासु तासु वेलासु भगवा उदानानि (solemn utterances) उदानेसि। सेय्यथीदं—

यं च कामसुखं लोके यंचिदं दिवियं सुखं। तण्हक्खयसुखस्स ते कलं नग्घन्ति सोळसिं ति। मुचलिन्दवग्ग.

यथापि पब्बतो सेलो अचलो सुप्पतिट्ठितो।
एवं मोहक्खया भिक्खु पब्बतो व न वेधतीति। नन्दवग्ग.

सचे वो दुक्खं अप्पियं मा कत्थ पापकं कम्मं आवि वा यदि वा रहो। सचे वो पापकं कम्मं करिस्सथ करोथ वा न वो दुक्खा मुञ्चि-स्सथ उपेच्चापि पलायतनंति। सोनथेरवग्ग.

इतिवुत्तक—वुत्तं हेतं भगवता ति आदिनयप्पवत्ता दसुत्तरसत-सुत्तन्ता इतिवुत्तकं वेदितब्बं। तं यथा–वुत्तं हेतुं भगवतातिं मे सुतं। तीणीमानि भिक्खवे चक्खूनि, कतमानि तीणि, मंसचक्खु-दिब्ब-चक्खु पञ्ञाचक्खूति एतं भगवा अवोच तत्थेतं इति वुच्चति।

पुन एतं गाथाय संगीतं—

मंसचक्खु दिब्बचक्खु पञ्ञाचक्खु अनुत्तरं।
एतानि तीणि चक्खूनि अक्खासि पुरिसुत्तमो।
मंसचक्खुस्स उप्पादो पञ्ञाचक्खुअनुत्तरं।
यस्स चक्खुस्स पटिलाभा सब्बदुक्खा पमुच्चति।

अयम्पि अत्थो भगवता वुत्तोऽति मे सुतंति ।

सुत्तनिपात–इमस्मिं पञ्च वग्गा होन्ति—

(१) उरवग्गो (२) चूलवग्गो (३) महावग्गो (४) अट्ठक-वग्गो (५) पारायणवग्गो'ति.

मंगलसुत्ते चारित्तसीलं वुत्तं ।

वासेट्ठसुत्ते–न जच्चा ब्राह्मणो होति न जच्चा होति अब्राह्मणो ।
कम्मना ब्राह्मणो होति कम्मना होति अब्राह्मणो ॥ ६५० ॥
कस्सको कम्मना होति सिप्पिको होति कम्मना ।
वाणिजो कम्मना होति पेस्सिको होति कम्मना ॥ ६५१ ॥

इममत्थं पकासेन्ती गाथा—

शुण यक्ष कुलं तात न स्वाध्यायो न च श्रुतम् ।
कारणं हि द्विजत्त्वे च वृत्तमेव न संशयः ।

महाभारत. ३-३१३-१०८

कुलं शीलं च विद्या च त्रयं ब्राह्मण्यमुच्यते ।

शांतिपर्व.

वसलसुत्तं, ब्राह्मणधम्मिकसुत्तं, सेलसुत्तं, आमगंधसुत्तं,
इमानि सुत्तानि विस्सुतानि ।

विमानवत्थु–यथा गरुडपुराणे सग्गकथा, नरककथा च होन्ति तथेव इमस्मिं ।

पेतवत्थु–इमस्मिं पेतकथाभागो दिस्सति ।

८ थेरगाथा–९ थेरीगाथा–इमस्मिं विविधा थेरा च थेरियो च अत्तनो पब्बज्जाय कारणं कथेत्वा अत्तनो चारित्तं संखित्तेन वण्णयिंसु ।

जातक–अपण्णकजातकादीनि पञ्ञासाधिकानि पञ्चजातकसतानि (५५०) जातकंऽति वेदितब्बं । जातकं नाम बोधिसत्तकथा ।

जातकस्स पञ्चविभागा होन्ति–(१) पच्चुप्पन्नवत्थु (२) अतीतवत्थु (३) गाथा (४) वेय्याकरण (५) समोधानं ति.

११. निद्देस–सुत्तनिपाते अट्ठकवग्ग–पारायणवग्गानं खग्गविसाण-सुत्तस्स च अयं अट्ठकथा (टीका)

१२ पटिसंभिदामग्ग–अयं गन्थो आभिधम्मिको हुत्वापि खुद्दक-निकाये दिस्सतीति महन्तं अच्छरियं ।

१३ अपदान–इमस्मिं अनेकेसं भिक्खूनं कतकम्मस्स विपाकफल-वण्णना दिस्सति ।

१४. बुद्धवंस–पोराणानं चतुवीसतिपुब्बबुद्धानं गोतमबुद्धस्स च कथाभागो इमस्मिं दिस्सति ।

१५ चरियापिटक–इमस्मिं गाथामया पञ्चतिंसजातककथा एव ।

विनयपिटकं पञ्चप्पभेदं होति ।

(१)पाराजिका=सुत्तविभंगो नाम पाराजिका–संघादिसेस–अनियत–निस्सग्गिय पाचित्तियसिक्खापदानं अत्थवण्णना (टीका).

(२) पाचित्तियादि=सुत्तविभंगो नाम पाचित्तिय–पाटिदेसनिय-सेखियानं अत्थवण्णना (टीका).

(३) महावग्ग
(४) चुल्लवग्ग } =खन्धक. एतेसु भिक्खुसंघो भिक्खुणीसंघो च कथं उप्पन्नोति कथितं, चुल्लवग्गस्स ओसाने पठमदुतीयसंगीतिवण्णना दिस्सति ।

(५) परिवार–सीहलदीपवासिना एकेन भिक्खुना इदं पोत्थकं लिखितं

अभिधम्मपिटकं–सत्तप्पभेदं होति—

(१) धम्मसंगणी (२) विभंग (३) धातुकथा (४) पुग्गल-पञ्ञत्ति (५) कथावत्थु (६) यमक (७) पट्ठानं'ति

तिपिटकेतरपालिगन्था ।

(१) मिलिन्दपञ्ह (२) विसुद्धिमग्ग (३) सासनवंस (४) अभिधम्मत्थसंगह (५) नेत्ति (६) पेटकोपदेस (७) दीपवंस (८) महावंस (९) दाठावंस (१०) थूपवंस (११)

गंधवंस (१२) बोधिवंस (१३) रसवाहिनी (१४) सद्धमोपायन (१५) अनागतवंस (१६) हत्थवनगल्लविहारवंस.

सक्कतभासाय गन्था

(१) ललितविस्तर (२) महावस्तु (३) बुद्धचरित (अश्वघोषकृत) (४) सूत्रालंकार (५) वज्रसूचि (६) जातकमाला (७) अवदानशतक (८) सद्धर्मपुंडरीक (९) लंकावतारसूत्र (१०) अभिधर्मकोश (वसुवंधुकृत) (११) गाथासंग्रह (वसुवंधुकृत) (१२) परमार्थसप्तमि (१३) शिक्षासमुच्चय (शांतिदेवकृत) (१४) तथागतगुह्य (१५) न्यायबिंदु (१६) माध्यमिकवृत्ति (नागार्जुनकृतसूत्राणि, चन्द्रकीर्तिकृतवृत्तिः ।

पालिव्याकरणपोत्थकानि.

(१) कच्चायन (२) चूलनिरुत्ति (३) महानिरुत्ति (४) बोधिसत्तव्याकरण (५) सब्बगुणाकरणव्याकरण (६) मोग्गल्लान (७) सद्दनीति (८) महासद्दनीति (९) बालावतार.

बुद्धघोसाचरियस्स अट्ठकथायो ।

गन्था — अट्ठकथा

विनय—समन्तपासादिका.

दीघनिकाय——सुमंगलविलासिनी.

मज्झिमनिकाय—पपंचसूदनी.

संयुत्तनिकाय—सारत्थपकासिनी.

अंगुत्तरनिकाय—मनोरथपूरणी.

पातिमोक्ख—कंखावितरिणी.

धम्मसंगणी—अट्ठसालिनी.

विभंग—संमोहविनोदिनी.

धातुकथा, पुग्गलपञ्ञत्ति, कथावत्थु, यमक, पट्ठान-पञ्चप्पकरणट्ठकथा.

धम्मपालस्स अट्ठकथायो।

पेतवत्थु, विमानवत्थु, थेरगाथा, थेरीगाथा–परमत्थदीपनी.

विसुद्धिमग्ग––परमत्थमञ्जूसा.

खुद्दकपाठ–धम्मपद–सुत्तनिपात–जातक–अपदान एतेसं अट्ठकथा.

सद्दत्थकोसो

अभिधानप्पदीपिका(मोग्गल्लानथेरविरचिता,'अमरकोश'वियअयं अत्थि)

येहि एतं पोत्थकं पकासितं तेसं डॉ. न. गो. सरदेसाई महोदयानं महन्तं उपकारभारं वहामि। येसं सन्तिके मया पालिभासाय अज्झयनं कतं, येहि च समुत्तोजितेन मया इमस्स पोत्थकस्स संसोधनं कतं तेहि प्रो. धर्मानंद कोसंबी, पुणें, महोदयेहि तथाच डॉ. पु. वि. बापट, M. A. Ph. D., पालीभासज्झापक, फर्ग्युसन कॉलेज, पुणें,

उपसंहारो

महोदयेहि च अति विय अनुग्गहीतोऽम्हि। प्रो. वि. न. कुंभारे, सुपरिन्टेन्डेन्ट, न्यू इंग्लिश स्कूल, पुणें, एते व्ही. फॉसबोलसंसोधितानि रोमनलिपिमयानि जातकपोत्थकानि लेखनत्थं मय्हं अदंसु, तथा च मम अद्धमागधी-हिंदीभासासहज्झायिनो पण्डित द. प्र. खाडिलकर, 'काव्यतीर्थ' संस्कृतशिक्षक, न्यू. इं. स्कूल, पुणें. पण्डित पां. वि. देव, संस्कृत-हिंदीभाषाशिक्षक, महिलाश्रम, हिंगणे. प्रो. हरदत्त शर्मा M.A.Ph.D., 'विद्यासुधाकर' संस्कृत पाली अज्झापक, सर परशुरामभाऊ कॉलेज, पुणें, श्री. भा. भा. भागवत, B.A.,L.L.B. सरस्वतीमंदिर हायस्कूल, पुणें, श्री. शि. धुपकर काव्यतीर्थ, पालीतीर्थ. श्री. डी. जी. कोपरकर एम्. ए. पालीतीर्थ, पुणें, एते मय्हं पोत्थकसंसोधने साहाय्यं अकंसु, एतेहि

पोत्थकमुद्दणकम्मं सुपरिनिट्ठितं, उपरि निद्दिट्ठानं महोदयानं उपकार-भारं वहामीति । सब्बेसं एतेसं उपकारभारो माणवकानं इमस्स पोत्थकस्स पठनेन लहुकतो भवेय्याति ।

न्यू इंग्लिश स्कूल,
पुणें.
१–९–२६

'तुंगार' इति उपव्हो 'वासुदेव' पुत्तो
'नारायणो' ।

दुतियं पकासनं माणवकानं आनिसंसकारकं भवेय्याति

४०८ नारायणपेठ, पुणें
मुंजाबाचा बोळ
१–९–४२

ना. वा. तुंगार.

जातकसंगह

पाठानुक्कमो

जातकसंगह

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासंबुद्धस्स।

१. सरणत्तयं।

*बुद्धं सरणं गच्छामि।
*धम्मं सरणं गच्छामि।
*संघं सरणं गच्छामि।
दुतियं पि बुद्धं सरणं गच्छामि।
दुतियं पि धम्मं सरणं गच्छामि।
दुतियं पि संघं सरणं गच्छामि।
ततियं पि बुद्धं सरणं गच्छामि।
ततियं पि धम्मं सरणं गच्छामि।
ततियं पि संघं सरणं गच्छामि।

२. दससिक्खापदं।

१. पाणातिपाता * वेरमणी–सिक्खापदं समादियामि।
२. अदिन्नादाना वेरमणी–सिक्खापदं समादियामि।
३. अब्रह्मचरिया वेरमणी–सिक्खापदं समादियामि।
४. मुसावादा वेरमणी–सिक्खापदं समादियामि।
५. सुरा-मेरय-मज्ज-पमादट्ठाना वेरमणी–सिक्खापदं समादियामि।
६. विकालभोजना वेरमणी-सिक्खापदं समादियामि।
७. नच्च-गीत-वादित-*विसूकदस्सना वेरमणी–सिक्खापदं समादियामि।

८. माला-गन्ध-विलेपन-धारण-मण्डन-विभूसन-ट्ठाना वेरमणी-सिक्खापदं समादियामि ।

९. उच्चासयन-महासयना वेरमणी-सिक्खापदं समादियामि ।

१०. जातरूप-रजत-पटिग्गहणा वेरमणी-सिक्खापदं समादियामि ।

[Khuddaka-Pāṭha, II]

३. कल्याण धम्मजातक (१७१)

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सेट्ठिकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो पितु अच्चयेन सेट्ठिट्ठानं पापुणि । सो एक-दिवसं निवेसना निक्खमित्वा राजुपट्ठानं अगमासि । अथ 'स्स सस्सू धीतरं पस्सिस्सामीति ' तं गेहं अगमासि । सा थोकं *बधिरधातुका होति । सा धीतरा सद्धिं भुत्तभोजना भत्तसम्मदं विनोदयमाना धीतरं पुच्छि । ' किं अम्म भत्ता ते संमोदमानो पियसंवासं वसती 'ति । ' अम्म, किं कथेथ, यादिसो तुम्हाकं जामाता सीलेन चेव आचारसम्पदाय च तादिसो पब्बजितोपि दुल्लभो 'ति । उपा-सिका धीतुवचनं साधुकं असल्लक्खेत्वा ' पब्बजितो' ति पदमेव गहेत्वा, ' अम्म, कस्मा ते भत्ता पब्बजितो 'ति महासद्दं अकासि । तं सुत्वा सकलगेहवासिनो ' अम्हाकं किर कुटुम्बिको पब्बजितो 'ति विरविंसु । तेसं सद्दं सुत्वा द्वारेन संचरन्ता ' किं नाम किर एतं ' ति पुच्छिंसु । ' इमस्मिं किर गेहे कुटुम्बिको पब्बजितो ' ति । तं पन राजुपट्ठानं कत्वा अत्तनो घरं आगच्छन्तं दिस्वा एको पुरिसो ' तुम्हे किर पब्बजिता ति, तुम्हाकं गेहे महापरिदेवो पवत्ती 'ति आह । बोधिसत्तो ' उप्पन्नो कल्याणसद्दो नामन *अन्तरधापेतुं वट्टती ' ति ततो व निवत्तित्वा रञ्ञो सन्तिकं गन्त्वा 'किं महासेट्ठि इदानेव गन्त्वा पुन आगतोसी 'ति वुत्ते 'देव गेहे जनो किर मं अपब्ब-जितमेव पब्बजितो ति वत्वा परिदेवति, उप्पन्नो खो पन कल्याणसद्दो

न अन्तरधापेतब्बो, पब्बजिस्साम 'हं, पब्बज्जं मे अनुजानाही' ति एतं अत्थं पकासेन्तो इमा गाथा अवोच—

कल्याणधम्मो ति यदा जनिन्द लोके *समञ्ञं अनुपापुणाति ।
तस्मा न हिय्येथ नरो सपञ्ञो हिरिया पि सन्तो धुरमादियन्ति ॥१॥
सा' यं समञ्ञा इध म 'ज्ज पत्ता कल्याणधम्मो ति जनिन्द लोके ।
ता'हं *समेक्खं इध पब्बजिस्सं न हि मं'त्थि छन्दो इध कामभोगे ति ॥२

बोधिसत्तो एवं वत्वा राजानं पब्बज्जं अनुजानापेत्वा हिमवन्तपदेसं गन्त्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा *अभिञ्ञा च *समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा ब्रह्मलोकपरायनो अहोसि ।

४. मक्कट जातक (१७३)

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं कासिगामके ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सिप्पं उग्गण्हित्वा घरावासं सण्ठपेसि । अथ 'स्स ब्राह्मणी एकं पुत्तं विजायित्वा पुत्तस्स *आधावित्वा *परिधावित्वा विचरणकाले कालं अकासि । बोधिसत्तो तस्सा पेतकिच्चं कत्वा 'किं मे दानि घरावासेना 'ति पुत्तं गहेत्वा 'पब्बाजिस्सामा 'ति अस्सुमुखं ञातिमित्तवग्गं पहाय पुत्तं आदाय हिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बाजित्वा तत्थ वनमूलफलाहारो वासं कप्पेसि। सो एकदिवसं वस्सानकाले देवे वस्सन्ते *सारदारूनि जालेत्वा अग्गिं विसीवेन्तो फलकत्थरे निपज्जि। पुत्तो पि 'स्स तापसकुमारको पितु पादे *सम्बाहन्तो निसीदि । अथे'को वनमक्कटको सीतेन पीळियमानो तस्स पण्णसालाय तं अग्गिं दिस्वा 'सचा 'हं एत्थ पविसिस्सामि 'मक्कटो मक्कटो 'ति मं पोथेत्वा नीहरिस्सन्ति, अग्गिं विसीवेतुं न लभिस्सामीति, अत्थि दानि मे उपायो ति 'तापसवेसं गहेत्वा *कोहञ्ञं कत्वा पविसिस्सामीति' चिन्तेत्वा एकस्स मततापसस्स वक्कलं निवासेत्वा *पच्छिं च *अङ्कुस-

*यट्ठिं च गहेत्वा पण्णसालद्वारे एकं तालरुक्खं निस्साय *सङ्कुटिको अट्ठासि । तापसकुमारको तं दिस्वा मक्कटभावं अजानन्तो 'एको महल्लकतापसो सीतेन पीळितो अग्गिं विसीवेतुं आगतो भविस्सती' ति तापसस्स कथेत्वा एतं पण्णसालं पवेसेत्वा विसीवापेस्सामी 'ति चिन्तेत्वा पितरं आलपन्तो पठमं गाथं आह—

तात माणवको एसो तालमूलं *अपस्सितो ।
अगारकं चिदं अत्थि हन्द देम'स्स' गारकं ति ॥ १ ॥

बोधिसत्तो पुत्तस्स वचनं सुत्वा उट्ठाय पण्णसालद्वारे ठत्वा ओलोकेन्तो तस्स मक्कटभावं ञत्वा 'तात, मनुस्सानं नाम एकरूपं मुखं न होति, मक्कटो एसो न इध पक्कोसितब्बो' ति वत्वा दुतियं गाथं आह—

मा खो तं तात पक्कोसि, दूसेय्य नो अगारकं ।
नेतादिसं मुखं होति ब्राह्मणस्स सुसीलिनो ति ॥ २ ॥

बोधिसत्तो एकं *उम्मुकं गहेत्वा 'किं एत्थ तिट्ठसीति' खिपित्वा तं पलापेसि । मक्कटको वक्कलानि छड्डेत्वा रुक्खं अभिरूहित्वा *वनसण्डं पाविसि । बोधिसत्तो चत्तारो *ब्रह्मविहारे भावेत्वा ब्रह्मलोकूपगो अहोसि ।

५. खन्तिवण्णनजातक (२२५)

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते एको अमच्चो तस्स अन्तेपुरे पदुस्सि, अमच्चस्सापि सेवको तस्स गेहे पदुस्सि । सो तस्स अपराधं अधिवासेतुं असक्कोन्तो तं आदाय रञ्ञो सन्तिकं गन्त्वा 'देव, एको मे *उपट्ठाको सब्बकिच्चकारको, सो मय्हं गेहे पदुस्सि, तस्स किं कातुं वट्टति' इति पुच्छन्तो पठमं गाथं आह—

अत्थि मे पुरिसो देव सब्बकिच्चेसु *ब्यावटो ।
तस्स चेको'पराध'त्थि, तत्थ त्वं किं ति मञ्ञसीति ॥ १ ॥

तं सुत्वा राजा दुतियं गाथं आह—

अम्हाकं च'त्थि पुरिसो एदिसो इध विज्जति ।
दुल्लभो *अंगसम्पन्नो खन्तिरस्माक रुच्चतीति ॥ २ ॥

अमच्चो अत्तानं सन्धायेव रञ्ञो वुत्तभावं ञत्वा ततो पट्ठाय अन्तेपुरे पदुस्सितुं न विसहि । सो' पि'स्स सेवको रञ्ञो आरोचितभावं ञत्वा ततो पट्ठाय तं कम्मं कातुं न विसहि ।

६. कोसियजातक (२२६)

अतीते बाराणसिराजा अकाले निक्खमित्वा उय्याने *खन्धावारं निवेसेसि । तस्मिं काले उलूकसकुणो *वेळुगुम्बं पविसित्वा निलीयि । काकसेना आगन्त्वा 'निक्खन्तमेव तं गण्हिस्सामा' ति परिवारेसि । सो सुरियत्थगमनं अनोलोकेत्वा व अकालस्सेव निक्खमित्वा पलायितुं आरभि । अथ नं काका परिवारेत्वा तुण्डेहि कोट्टेन्ता परिपातेसुं । राजा बोधिसत्तं आमन्तेत्वा 'किं नु खो पण्डित इमे काका *कोसियं परिपातेन्ती' ति पुच्छि । बोधिसत्तो 'अकाले महाराज अत्तनो वसनट्ठाना निक्खमन्ता एवरूपं दुक्खं पटिलभन्ति येव तस्मा अकाले अत्तनो वसनट्ठाना निक्खमितुं न वट्टती' ति इमं अत्थं पकासेन्तो इमं गाथद्वयं आह—

काले निक्खमना साधु न 'काले साधु निक्खमो
अकालेन हि निक्खम्म एककं पि बहूजनो ।
न किञ्चि अत्थं जोतेति *धङ्कसेना व कोसियं ॥ १ ॥
धीरो च विधिविधानञ्ञू परेसं विवरन्तगू ।
सब्बामित्ते वसीकत्वा कोसियो न सुखी सियाति ॥ २ ॥

राजा बोधिसत्तस्स वचनं सुत्वा निवत्ति ।

७. रुहकजातक (१९१)

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अग्गमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो पितु अच्चयेन रज्जे

पतिट्ठाय धम्मेन रज्जं कारेसि। तस्स रुहको नाम पुरोहितो अहोसि। रुहकस्स पुराणी ब्राह्मणी भरिया। राजा ब्राह्मणस्स *अस्सभण्डकेन अलङ्करित्वा अस्सं अदासि। सो तं अस्सं आरुय्ह रञ्ञो उपट्ठानं गच्छति। अथ नं अलङ्कतस्स अस्सस्स पिट्ठे निसीदित्वा गच्छन्तं दिस्वा *तहं *तहं ठिता मनुस्सा 'अहो अस्सस्स रूपं, अहो अस्सो सोभती'ति अस्समेव पसंसन्ति। सो गेहं आगन्त्वा पासादं आरुय्ह भरियं आमन्तेसि– 'भद्दे, अम्हाकं अस्सो अतिविय सोभति, उभोसु *पस्सेसु ठिता मनुस्सा अम्हाकं अस्समेव वण्णेन्ती'ति। सा पन ब्राह्मणी थोकं *छिन्निका *धुत्तिकधातुका, तेन नं एवमाह 'अय्य, त्वं अस्सस्स सोभनकारणं न जानासि, अयं अस्सो अत्तनो अलङ्कतं अस्सभण्डकं निस्साय सोभति, सचे त्वम्पि अस्सो विय सोभितुकामो अस्सभण्डकं पिलन्धित्वा अन्तरवीथिं ओरुय्ह अस्सो विय पादे कोट्टयमानो गन्त्वा राजानं पस्ससि राजापि तं वण्णयिस्सति मनुस्सापि तञ्ञेव वण्णयिस्सन्ती'ति। सो उम्मत्तकजातिको ब्राह्मणो तस्सा वचनं सुत्वा 'इमिना नाम कारणेन सा वदतीति' अजानित्वा तथासञ्ञी हुत्वा तथा अकासि। ये ये पस्सन्ति ते तं परिहासं करोन्ता 'सोभति आचरियो'ति वदिंसु। राजा पन नं 'किं आचरिय, पित्तं ते कुपितं, उम्मत्तिकोसि जातो'ति आदीनि वत्वा लज्जापेसि। तस्मिं काले ब्राह्मणो 'अयुत्तकं मया कतं'ति लज्जितो ब्राह्मणिया कुज्झित्वा 'ताय'म्हि सराजिकाय सेनाय अन्तरे लज्जापितो ति पोथेत्वा तं निक्कड्ढिस्सामी'ति गेहं अगमासि। धुत्तिब्राह्मणी तस्स कुज्झित्वा आगमनभावं ञत्वा पुरेतरं ञेव चुल्लद्वारेन निक्खमित्वा राजनिवेसनं गन्त्वा चतुहपञ्चाहं तत्थेव अहोसि। राजा तं कारणं ञत्वा पुरोहितं पक्कोसापेत्वा 'आचरिय, *मातुगामस्स नाम दोसो होति येव, ब्राह्मणिया खमितुं वट्टतीति' खमापनत्थाय पठमं गाथं आह—

> अपि रुहक छिन्ना पि *जिया सन्धिय्यते पुन।
> सन्धिय्यस्सु पुराणिया मा कोधस्स वसं गमीति ॥ १ ॥

तं सुत्वा रुहको दुतियं गाथं आह—

विज्जमानासु *मरूद्वासु विज्जमानेसु* कारिसु।
अञ्ञं जियं करिस्साम, अलञ्ञेव पुराणियाति ॥ २ ॥

एवं च पन वत्वा तं नीहरित्वा अञ्ञं ब्राह्मणिं आनेसि।

८. साधुसीलजातक (२००)

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सिप्पं गण्हित्वा आगन्त्वा बाराणसियं दिसापामोक्खो आचरियो अहोसि। अथेकस्स ब्राह्मणस्स चतस्सो धीतरो अहेसुं। ता एवमेव चत्तारो जना पत्थयिंसु। ब्राह्मणो 'कस्स नु खो दातब्बा' ति अजानन्तो 'आचरियं पुच्छित्वा दातब्बयुत्तकस्स दस्सामी' ति तस्स सन्तिकं गन्त्वा तं अत्थं पुच्छन्तो पठमं गाथं आह—

सरीरदब्यं वद्धब्यं * सोजच्चं साधुसीलियं।
ब्राह्मणं ते व पुच्छाम किं नु तेसं *वणिम्हसे ॥ १ ॥

तं सुत्वा आचरियो 'रूपसम्पदादिसु विज्जमानासु पि विपन्नसीलो *गारय्हो, तस्मा तं नप्पमाणं, अम्हाकं सीलवन्तभावो रुच्चती' ति इमं अत्थं पकासेन्तो दुतियं गाथं आह—

*अत्थो अत्थि सरीरस्मिं वद्धब्यस्स नमो करे।
अत्थो अत्थि सुजातस्मिं सीलं अस्माक रुच्चतीति ॥ २ ॥

ब्राह्मणो तस्स वचनं सुत्वा सीलवन्तस्सेव धीतरो अदासि।

९. सीलवीमंसनजातक (३०५)

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तत्थेव बाराणसियं दिसापामोक्खस्स सन्तिके पञ्चन्नं माणवकसतानं जेट्ठो हुत्वा सिप्पं उग्गण्हि। आचरियस्स

वयप्पत्ता धीता अत्थि। सो चिन्तेसि 'इमेसं माणवकानं सीलं वीमंसित्वा सीलसम्पन्नस्सेतं दस्सामी' ति सो एकदिवसं माणवके आमन्तेत्वा 'ताता, मय्हं, धीता वयप्पत्ता; विवाहं अस्सा कारेस्सामि; वत्थालङ्कारं लद्धुं वट्टति; तुम्हे अत्तनो ञातकानं अपस्सन्तानं थेनेत्वा वत्थालङ्कारे आहरथ: केनचि अदिट्ठमेव गण्हामि; दस्सेत्वा *आभतं न गण्हामी' ति आह। ते 'साधू' ति सम्पटिच्छित्वा ततो पट्ठाय ञातकानं अपस्सन्तानं थेनेत्वा वत्थ *पिलन्धनादीनि आहरन्ति। आचरियो आभतं आभतं *विसुं विसुं येव ठपेसि। बोधिसत्तो न किंचि आहरि। अथ नं आचरियो आह–'त्वं पन तात न किञ्चि आहरसी' ति। 'आम आचरिया' ति। 'कस्मा ताता' ति। 'तुम्हे कस्सचि पस्सन्तस्स आभतं न गण्हथ; अहं पन पापकरणे रहो न पस्सामी' ति दीपेन्तो इमे द्वे गाथा आह—

नत्थि लोके रहो नाम पापकम्मं पकुब्बतो।
पस्सन्ति वनभूतानि, तं बालो मञ्ञती रहो॥ १॥
अहं रहो न पस्सामि, सुञ्ञं वापि न विज्जति।
यत्थ अञ्ञं न पस्सामि, असुञ्ञं होति तं मया॥ २॥

आचरियो तस्स पसीदित्वा 'तात, न मय्हं गेहे धनं नत्थि, अहं पन सीलसम्पन्नस्स धीतरं दातुकामो इमे माणवके वीमंसन्तो एवं अकासिं; मम धीता तुय्हं एव *अनुच्छविका' ति धीतरं अलङ्करित्वा बोधिसत्तस्स अदासि। सेस माणवके 'तुम्हेहि आभताभतं तुम्हाकं गेहमेव नेथा' ति आह।

१०. गिज्झजातक (१६४)

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो गिज्झपब्बते गिज्झयोनियं निब्बत्तित्वा मातापितरो पोसेति। अथेकस्मिं काले महती वातवुट्ठि अहोसि। गिज्झा वातवुट्ठिं सहितुं असक्कोन्ता सीत-

भयेन बाराणसिं गन्त्वा पाकारसमीपे परिखासमीपे च सीतेन कम्पमाना निसीदिंसु। तदा बाराणसीसेट्ठि नगरा निक्खमित्वा नहायितुं गच्छन्तो ते गिज्झे किलमन्ते दिस्वा एकस्मिं *अनोवस्सकट्ठाने सन्निपातेत्वा अग्गिं कारापेत्वा *गोसुसानं पेसेत्वा गोमंसं आहरापेत्वा तेसं दापेत्वा आरक्खं ठपेसि। गिज्झा वूपसन्ताय वातवुट्ठिया *कल्लसरीरा हुत्वा पब्बतं एव अगमंसु। तत्थेव सन्निपतित्वा एवं मन्तयिंसु—'बाराणसीसेट्ठिना अम्हाकं उपकारो कतो, *कतुपकारस्स नाम पच्चुपकारं कातुं वट्टती'ति, तस्मा इतो पट्ठाय तुम्हेसु यो यं वत्थं वा आभरणं वा लभति तेन तं बाराणसीसेट्ठिस्स गेहे आकासङ्गणे पातेतब्बं ति। ततो पट्ठाय गिज्झा मनुस्सानं वत्थाभरणानि आतपे सुक्खापेन्तानं पमादं ओलोकेत्वा *सेना विय मंसपेसिं सहसा गहेत्वा बाराणसीसेट्ठिस्स गेहे आकासङ्गणे पातेन्ति। सो गिज्झानं आभरणभावं ञत्वा सब्बानि विसुं येव ठपापेसि। 'गिज्झा नगरं विलुम्पन्तीति' रञ्ञो आरोचेसुं। राजा 'एकं गिज्झम्पि ताव गण्हथ, सब्बं आहरापेस्सामीति' तत्थ तत्थ पासे चेव जालानि च ओड्डापेसि। मातुपोसकगिज्झो पासे बज्झि। तं गहेत्वा 'रञ्ञो दस्सेस्सामा' ति नेन्ति। बाराणसीसेट्ठि राजूपट्ठानं गच्छन्तो ते मनुस्से गिज्झं गहेत्वा गच्छन्ते दिस्वा 'मा इमं गिज्झं बाधयिंसू'ति सद्धिं ञेव अगमासि। गिज्झं रञ्ञो दस्सेसुं। अथ नं राजा पुच्छि 'तुम्हे नगरं विलुम्पित्वा वत्थादीनि गण्हथा'ति। 'आम, महाराजा'ति। 'कस्स दिन्नानी'ति। 'बाराणसीसेट्ठिस्सा'ति। 'किंकारणा'ति। 'अम्हाकं तेन जीवितं दिन्नं, उपकारस्स नाम पच्चुपकारं कातुं वट्टति, तस्मा अदम्हा'ति। अथ नं राजा 'गिज्झा किर योजनसतमत्थके ठत्वा *कुणपं पस्सन्ति, कस्मा त्वं अत्तनो ओड्डितं पासं न पस्ससी'ति वत्वा पठमं गाथं आह—

यन्नु गिज्झो योजनसतं कुणपानि अवेक्खति।
कस्मा जालं च पासं च आसज्जापि न बुज्झसीति ॥ १ ॥

गिज्झो तस्स वचनं सुत्वा दुतियं गाथं आह—

> यदा पराभवो होति पोसो जीवितसंखये !
> अथ जालं च पासं च आसज्जापि न बुज्झतीति ॥ २ ॥

गिज्झस्स वचनं सुत्वा राजा सेट्ठिं पुच्छि । 'सच्चं महासेट्ठि गिज्झेहि तुम्हाकं गेहे वत्थादीनि आभतानीति' 'सच्चं देवा' ति । 'कहं तानी' ति । 'देव मया सब्बानि विसुं ठपितानि, यं येसं सन्तकं तं तेसं दस्सामि, इमं गिज्झं विस्सज्जेथा' ति गिज्झं विस्सज्जापेत्वा महासेट्ठि सब्बेसं सन्तकानि दापेसि ।

११. मणिचोरजातक (१९४)

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो बाराणसितो अविदूरे गामके गहपतिकुले निब्बत्ति । अथ'स्स वयप्पत्तस्स बाराणसितो कुलधीतरं आनेसुं । सा पिया अहोसि अभिरूपा दस्सनीया देवच्छरा विय पुप्फलता विय *ळळमाना *मत्तकिन्नरी विय सुजाता ति नामेन, पतिब्बता, सीलाचारसम्पन्ना, वत्तसम्पन्ना, निच्चकालम्पि'स्सा पतिवत्तं सस्सुवत्तं ससुरवत्तं च कतं एव होति। सा बोधिसत्तस्स पिया अहोसि *मनापा । इति ते उभोपि पमोदमाना एकचित्ता समग्गवासं वसिंसु। अथेकदिवसं सुजाता 'मातापितरो दट्ठुकाम'म्ही' ति बोधिसत्तस्स आरोचेसि । सो 'साधु भद्दे, मग्गपाथेय्यकं *पहोनकं पटियादेही' ति *खज्जकविकतिं पचापेत्वा खज्जकादीनि *यानके ठपेत्वा यानकं पाजेन्तो यानकस्स पुरतो अहोसि, इतरा पच्छतो। ते नगरसमीपं गन्त्वा यानकं मोचेत्वा नहात्वा भुञ्जिंसु। पुन बोधिसत्तो यानकं योजेत्वा पुरतो निसीदि, सुजाता वत्थानि परिवत्तेत्वा अलङ्करित्वा पच्छतो निसीदि । यानकस्स *अन्तोनगरं पविट्ठकाले बाराणसिराजा हत्थिक्खन्धवरगतो नगरं पदक्खिणं करोन्तो तं पदेसं अगमासि । सुजाता ओतरित्वा यानकस्स पच्छतो *पदसा पायासि । राजा तं

दिस्वा तस्सा रूपसम्पत्तिया आकड्ढियमानलोचनो *पटिबद्धचित्तो हुत्वा एकं अमच्चं 'गच्छ, एतिस्सा सस्सामिकभावं वा अस्सामिकभावं वा जानाही' ति पेसेसि। सो गन्त्वा तस्सा सस्सामिकभावं ञत्वा 'सस्सामिका किर देव, यानके निसिन्नो पुरिसो एतिस्सा सामिको' ति आह। राजा पटिबद्धचित्तं विनोदेतुं असक्कोन्तो किलेसातुरो हुत्वा 'एकेन उपायेन नं मारापेत्वा इत्थिं गहेस्सामी' ति चिन्तेत्वा एकं पुरिसं आमन्तेत्वा 'गच्छ भो, इमं *चूळामणिं वीथिं गच्छन्तो विय हुत्वा एतस्स पुरिसस्स यानके पक्खिपित्वा एही' ति चूळामणिं दत्वा उय्योजेसि। सो 'साधू' ति तं गहेत्वा गन्त्वा यानके ठपेत्वा 'ठपितो मे देवा' ति आगन्त्वा आरोचेसि। राजा 'चूळामणि मे नट्ठो' ति आह। मनुस्सा एककोलाहलं अकंसु। राजा 'सब्बद्वारानि पिदहित्वा संचारं छिन्दित्वा चोरं परियेसथा' ति आह। राजपुरिसा तथा अकंसु। नगरं एकं संक्खोभं अहोसि। इतरो पुरिसो मनुस्से गहेत्वा बोधिसत्तस्स सन्तिकं गन्त्वा 'भो, यानकं ठपेहि, रञ्ञो चूळामणि नट्ठो, यानकं सोधेस्सामा' ति सो यानकं सोधेन्तो अत्तना ठपितमणिं गहेत्वा बोधिसत्तं गहेत्वा 'मणिचोरो' ति हत्थेहि च पादेहि च *पोथेत्वा *पच्छाबाहं बन्धित्वा नेत्वा 'अयं मणिचोरो' ति रञ्ञो दस्सेसुं। राजा 'सीसं अस्स छिन्दथा' ति आणापेसि। अथ नं राजपुरिसा *चतुक्के *कसाहि ताळेन्ता दक्खिणद्वारेन नगरा निक्खमापेसुं। सुजाता पि यानकं पहाय *बाहा *पग्गय्ह परिदेवमाना 'सामि, मं निस्साय इमं दुक्खं पत्तो' सी' ति परिदेवमाना पच्छतो पच्छतो अगमासि। राजपुरिसा 'सीसं अस्स छिन्दिस्सामा' ति बोधिसत्तं उत्तानं निपज्जापेसुं। तं दिस्वा सुजाता अत्तनो सीलगुणं आवज्जित्वा 'नत्थि वत मञ्ञे इमस्मिं लोके सीलवन्तानं *विहेठनके पापसाहसिकमनुस्से निसेधेतुं समत्था देवता नामा' ति आदीनि परिदेवमाना पठमं गाथं आह—

न सन्ति देवा, पवसन्ति नून,
नहि नून सन्ति इध लोकपाला ।
सहसा करोन्तानं असञ्ञतानं
नहि नून सन्ति पटिसेधितारोति ॥ १ ॥

एवं ताय सीलसम्पन्नाय परिदेवमानाय सक्कस्स देवरञ्ञो निसिन्नासनं *उण्हाकारं दस्सेसि । सक्को 'को नु खो मं सक्कत्ततो चावेतुकामो' ति *आवज्जन्तो इमं कारणं ञत्वा 'वाराणसिराजा अतिफरुसं कम्मं करोति, सीलसम्पन्नं सुजातं किलमेति, गन्तुं दानि मे वट्टतीति' देवलोका ओरुय्ह अत्तनो आनुभावेन हत्थिपिट्ठे निसीदित्वा गच्छन्तं पापराजानं हत्थितो ओतारेत्वा *धम्मगण्डिकाय उत्तानं निपज्जापेत्वा बोधिसत्तं उक्खिपेत्वा सब्बालङ्कारेहि अलङ्करित्वा राजवेसं गाहापेत्वा हत्थिखन्धे निसीदापेसि । *फरसुं उक्खिपित्वा सीसं छिन्दन्ता रञ्ञो सीसं छिन्दिंसु छिन्नकाले येव च' स्स रञ्ञो सीसभावं जानिंसु । सक्को देवराजा *दिस्समानकसरीरेनेव बोधिसत्तस्स सन्तिकं गन्त्वा बोधिसत्तस्स राजाभिसेकं कत्वा सुजाताय च अग्गमहेसिट्ठानं दापेसि । अमच्चा चेव ब्राह्मणगहपतिकादयो च सक्कं देवराजानं दिस्वा 'अधम्मिकराजा मारितो, इदानि अम्हेहि सक्कदत्तिको धम्मिकराजा लद्धो' ति *सोमनस्सप्पत्ता अहेसुं । सक्कोपि आकासे ठत्वा 'अयं वो सक्कदत्तिको राजा इतो पट्ठाय धम्मेन रज्जं कारेस्सति, सचे हि राजा अधम्मिको होति देवो अकाले वस्सति काले न वस्सति, *छातकभयं रोगभयं सत्थभयंति इमानि तीणि भयानि उपगतानेव होन्ती' ति ओवदन्तो दुतियं गाथं आह—

अकाले वस्सती तस्स, काले तस्स न वस्सति ।
सग्गा च चवति ठाना ननु सो तावता हतो ति ॥ २ ॥

एवं सक्को महाजनस्स *ओवादं दत्वा अत्तनो देवट्ठानं एव अगमासि । बोधिसत्तो पि धम्मेन रज्जं कारेत्वा *सग्गपदं पूरेसि ।

१२. अलीनचित्तजातक (१५६)

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बाराणसितो अविदूरे वड्ढकिगामो अहोसि। तत्थ पञ्चसता *वड्ढकी वसन्ति । ते नावाय उपरिसोतं गन्त्वा अरञ्ञे गेहसम्भारदारूनि *कोट्टेत्वा तत्थेव एकभूमिकद्विभूमिकादिभेदे गेहे सज्जेत्वा थम्भतो• पट्ठाय सब्बदारूसु सञ्ञं कत्वा नदीतीरं नेत्वा नावं आरोपेत्वा अनुसोतेन नगरं आगन्त्वा ये यादिसानि गेहानि आकंखन्ति तेसं तादिसानि कत्वा *कहापणे गहेत्वा पुन तत्थेव गन्त्वा गेहसम्भारे आहरन्ति । एवं तेसं जीविकं कप्पेन्तानं एकस्मिं काले खन्धावारं बन्धित्वा दारूनि कोट्टेन्तानं अविदूरे एको हत्थि *खदिरखाणुकं अक्कमि। तस्स सो खाणुको पादं विज्झि । बलववेदना वत्तन्ति, पादो *उद्धुमायित्वा *पुब्बं गण्हि। सो वेदनामत्तो तेसं *दारुकोट्टनसद्दं सुत्वा 'इमे वड्ढकी निस्साय मय्हं सोत्थि भविस्सतीति मञ्ञमानो तीहि पादेहि तेसं सन्तिकं गन्त्वा अविदूरे निपज्जि। वड्ढकी तं उद्धुमातपादं दिस्वा उपसंकमित्वा पादे खाणुकं दिस्वा *तिखिणवासिया खाणुकस्स समन्ततो *ओधिं कत्वा रज्जुया बन्धित्वा आकड्ढन्ता खाणुकं नीहरित्वा पुब्बं मोचेत्वा उण्होदकेन धोवित्वा तदनुरूपेहि भेसज्जेहि न चिरस्सेव वणं *फासुकं करिंसु। हत्थि अरोगो हुत्वा चिन्तेसि। 'मया इमे वड्ढकी *निस्साय जीवितं लद्धं ' इदानि तेसं मया उपकारं कातुं वट्टती'ति, सो ततो पट्ठाय वड्ढकीहि सद्धिं रुक्खे नीहरति, तच्छेन्तानं परिवत्तेत्वा देति, वासिआदीनि उपसंहरति. सोण्डाय वेठेत्वा *कालसुत्तकोटियं गण्हाति। वड्ढकी'पि'स्स भोजनवेलाय एकेकं पिण्डं देन्ता पञ्च पिण्डसतानि देन्ति। तस्स पन हत्थिस्स पुत्तो सब्बसेतो हत्थाजानीयपोतको अत्थि। तेन'स्स एतदहोसि—'अहं एतरहि महल्लको, इदानि मया इमेसं कम्मकरणत्थाय पुत्तं दत्वा गन्तुं वट्टती'ति सो वड्ढकीनं अनाचिक्खित्वा-

व अरञ्ञं पविसित्वा पुत्तं आनेत्वा 'अयं हत्थिपोतको मम पुत्तो, तुम्हेहि मय्हं जीवितं दिन्नं, अहं वो वेज्जवेतनत्थाय इमं दम्मि, 'अयं तुम्हाकं इतो पट्ठाय कम्मानि करिस्सती'ति ' 'वत्वा' 'इतो पट्ठाय यं पन मया कत्तब्बं कम्मं त्वं करोही'हि पुत्तं ओवदित्वा वड्ढकीनं दत्वा सयं अरञ्ञं पाविसि। ततो पट्ठाय हत्थिपोतको वड्ढकीनं वचनकरो ओवादक्खमो हुत्वा सब्बकिच्चानि करोति। तेपि तं पञ्चहि पिण्डसतेहि पोसेन्ति। सो कम्मं कम्मं नदिं ओतरित्वा कीळित्वा आगच्छति। वड्ढकिदारकापि तं सोण्डादीसु गहेत्वा उदकेपि थलेपि तेन सद्धिं कीळन्ति। आजानीया पन हत्थिनोऽपि अस्साऽपि पुरिसाऽपि उदके *उच्चारं वा *पस्सावं वा न करोन्ति। तस्मा सोपि उदके उच्चार-पस्सावं अकत्वा बहि नदीतीरे एव करोति। अथेकस्मिं दिवसे उपरि नदिया देवो वस्सि। अद्धसुक्खं *हत्थिलण्डं उदकेन नदिं ओतरित्वा गच्छन्तं बाराणसिनगरतित्थे एकस्मिं *गुम्बे लग्गित्वा अट्ठासि। अथ रञ्ञो हत्थिगोपका 'हत्थी नहापेस्सामा'ति पञ्च हत्थिसतानि नयिंसु। आजानीयलण्डस्स गन्धं घायित्वा एकोपि हत्थि नदिं ओतरितुं न उस्सहि।

सब्बे *नंगुट्ठं उक्खिपित्वा पलायितुं आरभिंसु। हत्थिगोपका हत्थाचरियानं आरोचेसुं। ते 'उदके *परिपन्थेन भवितब्बं'ति उदकं सोधापेत्वा तस्मिं गुम्बे आजानीयलण्डं दिस्वा 'इदं एत्थ कारणं'ति ञत्वा *चाटिं आहरापेत्वा उदकस्स पूरेत्वा तं तत्थ मद्दित्वा हत्थीनं सरीरे सिञ्चापेसुं। सरीरानि सुगन्धानि अहेसुं। तस्मिं काले ते नदिं ओतरित्वा नहायिंसु। हत्थाचरिया रञ्ञो तं पवत्तिं आरोचेत्वा 'तं हत्थाजानीयं परियेसित्वा आनेतुं वट्टति देवा'ति आहंसु। राजा नावासङ्घाटेहि नदिं पक्खन्दित्वा उद्धगामीहि सङ्घाटेहि वड्ढकीनं वसनट्ठानं पापुणि। हत्थिपोतको नदियं कीळन्तो भेरिसद्दं सुत्वा गन्त्वा वड्ढकीनं सन्तिके अट्ठासि। वड्ढकी रञ्ञो पच्चुग्गमनं कत्वा 'देव, सचे दारुहि अत्थो किंकारणा आगत'त्थ, किं पेसेत्वा आहरापेतुं न वट्टतीति'

आहंसु । ' नाहं भणे दारूनं अत्थाय आगतो, इमस्स पन हत्थिस्स अत्थाय आगतो'म्ही'ति । ' गाहापेत्वा गच्छथ देवा 'ति । हत्थि-पोतको गन्तुं न इच्छि । ' किं कारापेसि भणे हत्थीति ' ' वड्ढकीनं *पोसावनिकं आहरापेहि देवाति । ' साधु, भणे' ति राजा हत्थिस्स चतुन्नं पादानं सोण्डाय नंगुट्ठस्स सन्तिके सतसहस्ससतसहस्सं कहा-पणे ठपापेसि । हत्थि एत्तकेनापि अगन्त्वा सब्बवड्ढकीनं दुस्सयुगेसु वड्ढकीभरियानं निवासनसाटकेसु दिन्नेसु सद्धिं कीळतदारकानं च दारकपरिहारे कते निवत्तित्वा वड्ढकी च इत्थियो च दारके च ओलोकेत्वा रञ्ञा सद्धिं अगमासि । राजा तं आदाय नगरं गन्त्वा नगरं च हत्थिसालं च अलङ्कारापेत्वा हत्थिं नगरं पदक्खिणं कारेत्वा हत्थिसालं पवेसेत्वा सब्बालङ्कारेहि अलङ्करित्वा अभि-सेकं दत्वा *ओपवय्हं कत्वा अत्तनो सहायट्ठाने ठपेत्वा उपड्ढरज्जं हत्थिस्स दत्वा अत्तनो *समानपरिहारं अकासि । हत्थिस्स आगत-कालतो पट्ठाय रञ्ञो सकलजम्बुदीपे रज्जं हत्थगतं एव अहोसि । एवं काले गच्छन्ते बोधिसत्तो तस्स रञ्ञो अग्गमहेसिया कुच्छिस्मिं *पटि-संधिं गण्हि । तस्सा गब्भपरिपाककाले राजा कालं अकासि । हत्थि पन सचे रञ्ञो *कालकतभावं जानेय्य तत्थेव'स्स हदयं फालेय्य, तस्मा हत्थिं रञ्ञो कालकतभावं अजानापेत्वा व उपट्ठहिंसु । रञ्ञो पन कालकतभावं सुत्वा 'तुच्छं किर रज्जं 'ति अनन्तरसामन्तो कोसलराजा महतिया सेनाय आगन्त्वा नगरं परिवारि । ते नगरद्वारानि पिदहित्वा कोसलरञ्ञो *सासनं पहिणिंसु । ' अम्हाकं रञ्ञो अग्गमहेसि[1] परि पुण्णगब्भा, 'इतो किर सत्तमे दिवसे पुत्तं विजायिस्सतीति ' अङ्ग-विज्जापाठका आहंसु, सचे सा पुत्तं विजायिस्सति, मयं सत्तमे दिवसे युद्धं दस्साम, न रज्जं; एत्तकं कालं आगमेथा'ति । राजा ' साधू ' ति सम्पटिच्छि । देवी सत्तमे दिवसे पुत्तं विजायि । तस्स नामगहणदिवसे

---

१ सब्बपोत्थकेसु अयमेव पाठो ।

'महाजनस्स अलीनं चित्तं *पग्गण्हन्तो जातो'ति "अलीनचित्तकुमारो' ति'व'स्स नामं अकंसु। जातदिवसतो येव पन'स्स पट्ठाय नागरा कोसलरञ्ञा सद्धिं युज्झिंसु। निन्नायकत्ता संगामस्स महन्तंपि बलं युज्झमानं थोकथोकं ओसक्कति। अमच्चा देविया तं अत्थं आरोचेत्वा 'मयं एवं ओसक्कमाने बले *पराज्झनभावस्स भायाम अम्हाकं पन रञ्ञो कालकतभावं पुत्तस्स जातभावं कोसलरञ्ञो आगन्त्वा युज्झनभावं च रञ्ञो सहायको मङ्गलहत्थि न जानाति, जानापेम नं'ति पुच्छिंसु। सा 'साधू'ति सम्पटिच्छित्वा पुत्तं अलङ्करित्वा *दुकूलचुम्बटे निपज्जापेत्वा पासादा ओरुय्ह अमच्चगणपरिवुता हत्थिसालं गन्त्वा बोधिसत्तं हत्थिस्स पादमूले निपज्जापेत्वा 'सामि, सहायको ते कालकतो, मयं तुय्हं हदयफालनभयेन नारोचिम्ह, अयं ते सहायकस्स पुत्तो, कोसलराजा आगन्त्वा नगरं परिवारेत्वा तव पुत्तेन सद्धिं युज्झति, बलं ओसक्कति, तव पुत्तं त्वञ्ञेव मारेहि रज्जं वाऽस्स गण्हित्वा देहीति' आह। तस्मिं काले हत्थि बोधिसत्तं सोण्डाय परामसित्वा उक्खिपित्वा कुम्भे ठपेत्वा रोदित्वा परिदेवित्वा बोधिसत्तं ओतारेत्वा देविया हत्थे निपज्जापेत्वा 'कोसलराजानं गहेस्सामीति' हत्थिसालतो निक्खमि। अथ'स्स अमच्चा *वम्मं पटिमुञ्चित्वा अलङ्करित्वा नगरद्वारं अवापुरित्वा तं परिवारेत्वा निक्खमिंसु। हत्थि नगरा निक्खमित्वा *कोञ्चनादं कत्वा महाजनं सन्तासेत्वा पलापेत्वा * बलकोट्टकं भिन्दित्वा कोसलराजानं * चूळाय गहेत्वा आनेत्वा बोधिसत्तस्स पादमूले निपज्जापेत्वा मारणत्थाय 'स्स उट्ठिते वारेत्वा "इतो पट्ठाय अप्पमत्तो होहि, 'कुमारो * दहरो' ति *सञ्ञं मा करी" ति ओवदित्वा *उय्योजेसि। ततो पट्ठाय सकलजम्बुदीपे रज्जं बोधिसत्तस्स हत्थगतं एव जातं। अञ्ञो पटिसत्तु नाम उट्ठहितुं समत्थो नाहोसि। बोधिसत्तो सत्तवस्सिककाले अभिसेकं पत्वा अलीनचित्तराजा नाम हुत्वा धम्मेन रज्जं कारेत्वा जीवितपरियोसाने सग्गपदं पूरेसि।

१३ कुम्भजातक (५१२)

अ० ब्रा० ब्र० र० का० एको कासिरट्ठवासी सुरो नाम वनचरको *भण्डपरियेसनत्थाय हिमवन्तं अगमासि। तत्थेको रुक्खो *उग्गन्त्वा पोरिसमत्ते ठाने तिधा भिन्नो अहोसि. तस्स तिण्णं खन्धानं अन्तरे *सुराचाटिप्पमाणो आवाटो अहोसि. सो देवे वस्सन्ते उदकेन पूरि। तं परिवारेत्वा *हरीतकी *आमलकी *मरिचगच्छो च अहोसि, तेसं पक्कानि फलानि छिज्जित्वा पतन्ति। तस्साविदूरे *सयंजातो च *सालि। ततो *सुवा सालिसीसानि आहरित्वा तस्मिं रुक्खे निसीदित्वा खादन्ति, तेसं खादमानानं पतितो सालिपि तण्डुलापि तत्थ पतन्ति, इति तं उदकं सुरियातपेन पच्चमानं *रत्तलोहितवण्णं अहोसि। निदाघसमये पिपासिता सकुणगणा तं पिवित्वा मत्ता पतित्वा रुक्खमूले थोकं निद्दायित्वा विकूजमाना पक्कमन्ति, रुक्ख-सुनखामक्कटादीसु पि एसेव नयो। वनचरको तं दिस्वा 'सचे इदं विसं भवेय्य इमे मरेय्युं, इमे पन थोकं निद्दायित्वा यथासुखं गच्छन्ति, न इदं विसं' ति सयं पिवित्वा मत्तो हुत्वा मंसं खादितुकामो अहोसि, ततो अग्गिं कत्वा रुक्खमूले पतिते तित्तिरकुक्कुटादयो मारेत्वा मंसं अङ्गारेसु पचित्वा एकेन हत्थेन नच्चन्तो, एकेन मंसं खादन्तो एकाहद्वीहं तत्थेव अहोसि। ततो पन अविदूरे एको वरुणो नाम तापसो वसति। वनचरको *अञ्ञदापि तस्स सन्तिकं गच्छति। अथस्स एतदहोसि। इदं पानं तापसेन सद्धिं पिविस्सामी' ति सो एकं वेळुनाळिकं पूरेत्वा पक्कमंसेन सद्धिं हरित्वा पण्णसालं गन्त्वा 'भन्ते इमं पानं पिवथा' ति वत्वा उभोऽपि मंसं खादन्ता पिविंसु। इति *सुरेन च *वरुणेन च दिट्ठत्ता तस्स पानस्स 'सुरा' ति च 'वारुणी' ति नामं जातं।

ते उभोपि 'अत्थेसो उपायो' ति वेळुनाळियो पूरेत्वा *काजेनादाय *पच्चन्तनगरं गन्त्वा 'पानागारिका नाम आगता' ति रञ्ञो आरोचापेसुं। राजा पक्कोसापेसि, ते तस्स पानं उपनेसुं। राजा द्वे तयो वारे

पिवित्वा मज्जि। तस्स तं एकाहद्वीहमत्तं एव अहोसि। अथ ने 'अञ्ञंपि अत्थी'ति पुच्छि। 'अत्थि देवा'ति। '*कुहिं ति' 'हिमवन्ते देवा' ति। 'तेन हि आनेथा' ति। ते गन्त्वा एकद्वेवारे आनेत्वा *'निबद्धं गन्तुं न सक्खिस्साम' ति सम्भारे सल्लक्खेत्वा तस्स रुक्खस्स तचं आदिं कत्वा सब्बसम्भारे परिक्खिपित्वा नगरे *सुरं करिंसु। नागरा सुरं पिवित्वा पैमादं आपन्ना दुग्गता अहेसुं, नगरं सुञ्ञं विय अहोसि। ते पानागारिका ततो पलायित्वा वाराणसिं गन्त्वा 'पाना-गारिका आगता' ति रञ्ञो आरोचापेसुं। राजा पक्कोसापेत्वा *परिब्बयं अदासि। तत्थापि सुरं अकंसु। तंऽपि नगरं तथेव विनस्सि। ततो पलायित्वा *साकेतं, साकेततो *सावत्थिं अगमंसु। तदा सावत्थियं सब्बमित्तो नाम राजा अहोसि। सो तेसं संघं कत्वा 'केन वो अत्थो'ति पुच्छित्वा 'सम्भारमूलेन चेव सालिपिट्ठेन पञ्चेव च चाटिसतेहि'ति वुत्ते सब्बं दापेसि। ते पञ्चसु चाटिसतेसु सुरं सण्ठापेत्वा चाटिरक्खनत्थाय एकेकाय चाटिया सन्तिके एकेकं बिळालं बन्धिंसु। ते पच्चित्वा *उत्तरणकाले चाटिकुच्छिसु पग्घरन्तं सुरं पिवित्वा मत्ता निद्दायिंसु, मूसिका आगन्त्वा तेसं कण्णनासिक *दाठिकनङ्गुट्ठे खादित्वा अगमिंसु। 'बिळाला सुरं पिवित्वा मता'ति आयुत्तकपुरिसा रञ्ञो आरोचेसुं। राजा 'विसकारका एते भविस्सन्ती'ति द्विन्नंपि जनानं सीसानि छिन्दापेसि। ते 'सुरं देथ, मधुरं देथा'ति वदन्ता व मरिंसु। राजा ते मारापेत्वा 'चाटियो भिन्दथा'ति आणापेसि। बिळालापि सुराय जिण्णाय उट्ठहित्वा कीळन्ता विचरिंसु। ते दिस्वा रञ्ञो आरोचेसुं। राजा 'सचे विसं *अस्स, एते मरेय्युं, मधुरेनेव भवितब्बं, पिविस्साम नंऽति नगरं अलङ्कारापेत्वा राजङ्गणे मण्डपं कारेत्वा अलङ्कतमण्डपे *समुस्सित*सेतछत्ते राजपल्लङ्के निसीदित्वा अमच्चगणपरिवुतो सुरं पातुं आरभि। तदा सक्को देवराजा। 'के नु खो मातुपट्ठानादीसु अप्पमत्ता *तीणि सुचरितादीनि पूरेन्ती'ति लोकं वोलोकेन्तो तं राजानं सुरं पातुं

निसिन्नं दिस्वा 'सचायं सुरं पिविस्सति सकल *जम्बुदीपो नस्सिस्सति, यथा न पिवति तथा नं करिस्सामी' ति एकं सुरापुण्णं कुम्भं हत्थतले ठपेत्वा ब्राह्मणवेसेनागन्त्वा रञ्ञो सम्मुखट्ठाने आकासे ठत्वा 'इमं कुम्भं किणथ इमं कुम्भं किणथा' ति आह। सब्बमित्तराजा तं तथा वदन्तं आकासे ठितं दिस्वा 'कुतो नु खो ब्राह्मणो आगच्छती' ति तेन सद्धिं सल्लपन्तो तिस्सो गाथा अभासि—

को पातुरासी तिदिवा नभम्हि *ओभासयं *संवरिं चन्दिमा व।
गत्तेहि ते रस्मियो निच्छरन्ति *सतेरता विज्जुरिव'न्तलिक्खे॥१॥
सो छिन्नवातं कमसी *अघम्हि *वेहासयं गच्छसि तिट्ठसी च।
इद्धी नु ते वत्थुकता सुभाविता अनद्धगूनं अपि देवतानं॥२॥
वेहासयं संकम्मागम्म तिट्ठ सि 'कुम्भं किणाथा' ति यमेतमत्थं।
को वा तुवं किस्स वताय कुम्भो अक्खाहि मे ब्राह्मण एतमत्थंति॥३॥

ततो सक्को 'तेन हि सुणाही' ति वत्वा सुराय दोसे दस्सेन्तो आह—

न *सप्पिकुम्भो नपि तेलकुम्भो न फाणितस्स न मधुस्स कुम्भो।
कुम्भस्स वज्जानि अनप्पकानि दोसे वहू कुम्भघटे सुणाथ॥ ४॥
गळेय्य यं पीत्वा पते पपातं *सोब्भं गुहं *चन्दनियोलिगल्लं।
वहुम्पि भुञ्जेय्य अभोजनेय्यं तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ॥ ५॥
यं पीत्वा चित्तस्मिं *अनेसमानो आहिण्डती गोरिव *भक्खसारी।
*अनाथमानो*उपगाति नच्चति तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ॥६॥
यं वे पिवित्वा *अचेलो व नग्गो चरेय्य गामे *विसिखन्तरानि।
*सम्मूळ्हचित्तो *अतिवेलसायी तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ॥७॥
यं पीत्वा उट्ठाय पवेधमानो सीसं च बाहं च पचालयन्तो।
सो नच्चती दारुकटल्लको व तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ॥ ८
यं वे पिवन्ता अग्गिदड्ढा सयन्ति अथो सिगालेहि पिखादितासे।
बन्धं वधं *भोगजानिं चुपेन्ति तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ॥९।

यं पीत्वा भासेय्य अभासनेय्यं सभायं आसीनो अपेतवत्थो।
सम्मक्खितो वन्तगतो *ब्यसन्नो तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ॥१०॥
यं पीत्वा उक्कट्ठो *आविलक्खो ममेव सब्बा पठवीति मञ्ञे।
न मे समो *चातुरन्तो पि राजा तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ॥११॥
*मानातिमाना कलहानि पेसुणानि दुब्बण्णिनी नगयिनी पलायिनी।
चोरानं धुत्तानं गती *निकेतो तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ॥१२॥
*इद्धानि *फीतानि कुलानि अस्सु अनेकसाहस्सधनानि लोके।
उच्छिन्नदायज्जकतानि इमाय तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ॥१३॥
धञ्ञं धनं रजतं जातरूपं खेत्तं गवं यत्थ विनासयन्ति।
उच्छेदनी वित्तवतं कुलानं तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ॥१४॥
यं चे पीत्वा दित्तरूपो व पोसो अक्कोसती पितरं मातरं च।
सस्सुंऽपि गण्हेय्य अथोऽपि सुण्हं तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ॥१५॥
यं चे पीत्वा दित्तरूपा व नारी अक्कोसती ससुरं सामिकं च।
दासं पि गण्हे परिचारकं पि तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ॥१६॥
यं चे पीत्वान हनेय्य पोसो धम्मे ठितं समणं ब्राह्मणं वा।
गच्छे अपायं पि ततोनिदानं तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ॥१७॥
यं चे पीत्वा दुच्चरितं चरन्ति कायेन वाचाय च चेतसा च।
निरयं वजन्ति दुच्चरितं चरित्वा तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ॥१८॥
यं याचमाना न लभन्ति पुब्बे बहुं हिरञ्ञंऽपि परिच्चजन्ता॥
सो तं पिवित्वा अलिकं भणाति तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ॥१९॥
यं पिवित्वा पेसने पेसियन्तो *अच्चायिके करणीयम्हि जातो॥
अत्थंपि सो नप्पजानाति वुत्तो तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ॥२०॥
*हिरीमनापि अहिरीकभावं पातुकरोन्ति मदिराय मत्ता।
धीरापि सन्ता बहुकं भणन्ति तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ॥२१॥
यं चे पीत्वा *एकथूपा सयन्ति *अनासका *थण्डिलदुक्खसेय्या।
दुब्बण्णियं *आयसक्कं चुपेन्ति तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ॥२२॥

यं चे पीत्वा पत्त [कञ्ञा] सयन्ति गावो *कूटहतारिव
नहि वारुणिया वेगो नरेन सुसहोरिव ॥ २३ ॥
यं मनुस्सा विवज्जेन्ति सप्पं घोरविसं इव।
तं लोके विससमानं को नरो पातुमरहति ॥ २४ ॥
यं चे पिवित्वा *अन्धकवेण्हुपुत्ता समुद्दतीरेपरिचारयन्ता ॥
*उपक्कमुं मुसलेहि अञ्ञमञ्ञं तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ ॥२५॥
यं चे पीत्वा *पुब्बदेवा पमत्ता तिदिवा चुता सस्सतिया *समाया
तं तादिसं मज्जमिमं निरत्थकं जानं महाराज कथं पिवेय्य ॥ २६ ॥
न इमस्मिं कुम्भस्मिं दधि वा मधुं वा एवं अभिञ्ञाय किणाहि राज।
एवं हि' मं कुम्भगता मया ते अक्खातरूपं तव सब्बमित्ता' ति ॥२७॥

तं सुत्वा राजा सुराय आदीनवं ञत्वा तुट्ठो सक्कस्स थुतिं करोन्तो द्वे गाथा अभासि—

न मे पिता वा अथवा पि माता एतादिसा यादिसको तुवंऽसि।
हितानुकम्पी परमत्थकामो सो'हं करिस्सं वचनं तवज्ज ॥ २८ ॥
ददामि ते * गामवरानि पञ्च दासीसतं सत्त गवं सतानि।
आजञ्ञयुत्ते च रथे दसा इमे आचरियो होसि ममत्थकामोऽति' ॥२९॥

तं सुत्वा सक्को देवदत्तभावं दस्सेत्वा अत्तानं जानापेन्तो आकासे ठत्वा द्वे गाथा अभासि—

तवेव दासीसतमत्थु राज गामा च गावो च तवेव होन्तु।
आजञ्ञयुत्ता च रथा तवेव सक्को'ह मस्मी तिदसानमिन्दो ॥३०॥
मंसोदनं सप्पिपायासं भुञ्ज खादस्सु चे त्वं मधुना अपूपे।
एवं तुवं धम्मरतो जनिन्द अनिन्दितो सग्गमुपेहि ठानंति ॥ ३१ ॥

इति सक्को तस्स ओवादं दत्वा सग्गट्ठानं एव गतो। सोपि सुरं अपिवित्वा सुराभाजनानि भिन्दापेत्वा सीलं समादाय दानं दत्वा सग्गपरायनो अहोसि। जम्बुद्दीपे पि अनुक्कमेन सुरापानं वेपुल्लपत्तं जातं।

१४. धम्मपदसङ्गहो (Dhammapada, Selections)

१. *सब्बपापस्स अकरणं. कुसलस्स उपसम्पदा।
सचित्तपरियोदपनं एतं बुद्धान सासनं ॥ १८३ ॥

२. *फन्दनं चपलं चित्तं दुरक्खं दुन्निवारयं।
उजुं करोति मेधावी *उसुकारो व *तेजनं ॥ ३३ ॥

३. न परेसं *विलोमानि न परेसं कताकतं।
अत्तनो व अवेक्खेय्य कतानि अकतानि च ॥ ५० ॥

४. चन्दनं तगरं वापि उप्पलं अथ वस्सिकी।
एतेसं गन्धजातानं सीलगन्धो अनुत्तरो ॥ ५५ ॥

५. पाणिम्हि चे वणो नास्स हरेय्य पाणिना विसं।
नाब्बणं विसमन्वेति नत्थि पापं अकुब्बतो ॥ १२४ ॥

६. सब्बे तसन्ति दण्डस्स सब्बेसं जीवितं पियं।
अत्तानं उपमं कत्वा न हनेय्य न घातये ॥ १३० ॥

७. यथा दण्डेन गोपालो गावो पाचेति गोचरं।
एवं जरा च मच्चु च आयुं पाचेन्ति पाणिनं ॥ १३५ ॥

८. *अप्पसुताऽयं पुरिसो बलिवद्दो व जीरति।
मंसानि तस्स वड्ढन्ति पञ्ञा तस्स न वड्ढति ॥ १५२ ॥

९. अचरित्वा ब्रह्मचरियं अलद्धा योब्बने धनं।
*जिण्णकोञ्चा व झायन्ति खीणमच्छे व *पल्लले ॥ १५५ ॥

१०. सुकरानि असाधूनि अत्तनो अहितानि च।
यं वे हितं च साधुं च तं वे परमदुक्करं ॥ १६३ ॥

११. यो च बुद्धं च धम्मं च सङ्घं च सरणं गतो।
*चत्तारि *अरियसच्चानि सम्मप्पञ्ञाय पस्सति ॥ १९० ॥

१२. दुक्खं दुक्खसमुप्पादं दुक्खस्स च अतिक्कमं।
अरियं *चट्ठङ्गिकं *मग्गं दुक्खूपसमगामिनं ॥ १९१ ॥

१३. एतं खो सरणं खेमं एतं सरणमुत्तमं ।
एतं सरणमागम्म सब्बदुक्खा पमुच्चति ॥ १९२ ॥

१४. दुल्लभो *पुरिसाजञ्ञो न सो सब्बत्थ जायति ।
यत्थ सो जायति धीरो तं कुलं सुखमेधति ॥ १९३ ॥

१५. सुखो *बुद्धानमुप्पादो सुखा सद्धम्मदेसना ।
सुखा संघस्स *सामग्गी समग्गानं तपो सुखं ॥ १९४ ॥

१६. जयं वेरं पसवति दुक्खं सेति पराजितो ।
उपसन्तो सुखं सेति हित्वा जयपराजयं ॥ २०१ ॥

१७. साधुदस्सनमरियानं संनिवासो सदा सुखो ।
अदस्सनेन बालानं निच्चमेव सुखी सिया ॥ २०६ ॥

१८. पियतो जायती सोको पियतो जायती भयं ।
पियतो विप्पमुत्तस्स नत्थि सोको कुतो भयं ॥ २१२ ॥

१९. अक्कोधेन जिने कोधं असाधुं साधुना जिने ।
जिने *कदरियं दानेन सच्चेन अलिकवादिनं ॥ २२३ ॥

२०. सुरामेरयपानं च यो नरो अयुञ्जति ।
इधेवमेसो लोकस्मिं मूलं खणति अत्तनो ॥ २४७ ॥

२१. परवज्जानुपस्सिस्स निच्चं उज्झानसञ्ञिनो ।
आसवा तस्स वड्ढन्ति आरा सो आसवक्खया ॥ २५३ ॥

२२. न तेन थेरो होति येनस्स फलितं सिरो ।
परिपक्को वयो तस्स मोघजिण्णो ति वुच्चति ॥ २६० ॥

२३. यम्हि सच्चं च धम्मो च अहिंसा संयमो दमो ।
स वे वन्तमलो धीरो थेरो ति पवुच्चति ॥ २६१ ॥

२४. न मुण्डकेन समणो अब्बतो अलिकं भणं ।
इच्छालोभसमापन्नो समणो किं भविस्सति ॥ २६४ ॥

२५. यो च समेति पापानि अणुं थूलानि सब्बसो ।
समितत्ता हि पापानं समणो ति पवुच्चति ॥ २६५ ॥

२६. न तेन भिक्खू होति यावता भिक्खते परे।
*विस्सं धम्मं समादाय भिक्खु होति न तावता ॥ २६६ ॥

२७. यो' ध पुञ्ञं च पापं च बाहेत्वा ब्रह्मचरियवा।
संखाय लोके चरति सवे भिक्खू' ति वुच्चति ॥ २६७ ॥

२८. न तेन अरियो होति येन पाणानि हिंसति।
अहिंसा सब्बपाणानं अरियो ति पवुच्चति ॥ २७० ॥

२९. मत्तासुखपरिच्चागा पस्से चे विपुलं सुखं।
चजे मत्तासुखं धीरो संपस्सं विपुलं सुखं ॥ २९० ॥

३०. परदुक्खूपधानेन अत्तनो सुखमिच्छति।
वेरसंसग्गसंसट्ठो वेरा सो न परिमुच्चति ॥ २९१ ॥

१५ जम्बुकजातक (३३५)

अतीते वाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सीहयोनियं निब्बत्तित्वा हिमवन्तगुहाय वसन्तो एकदिवसं महिसं वधित्वा खादित्वा पानीयं पिवित्वा आगच्छति। एको सिगालो तं दिस्वा पलायितुं असक्कोन्तो उदरेन निपज्जि। 'किं जम्बुका' ति वुत्ते 'उपट्ठहिस्सामि तं भन्ते' ति आह। सीहो 'तेन हि एहीति' तं अत्तनो वसनट्ठानं नेत्वा दिवसे दिवसे मंसं आहरित्वा पोसेति। तस्स *सीहविघासेन थूलसरीरं पत्तस्स एकदिवसं मानो उप्पज्जि। सो सीहं उपसङ्कमित्वा आह। 'अहं सामि निच्चकालं तुम्हाकं *पलिबोधो, तुम्हे निच्चं मंसं आहरित्वा मं पोसेथ, अज्ज तुम्हे इधेव होथ, अहं एकं *वारणं वधित्वा मंसं खादित्वा तुम्हाकं आहरिस्सामी' ति। सीहो 'मा ते जम्बुक, एतं रुच्चि, न त्वं वारणं वधित्वा मंसं खादकयोनियं निब्बत्तो, अहं ते वारणं वधित्वा व दस्सामि, वारणो नाम महाकायो; मा *विलोमं गण्हि, मम वचनं करोही' ति वत्वा पठमं गाथं आह—

*ब्रहा पवद्धकायो सो दीघदाठो हि जम्बुक ।
न त्वं तम्हि कुले जातो यत्थ गण्हन्ति *कुञ्जरं'ति ॥ १ ॥

सिगालो सीहेन वारितो येव गुहतो निक्खमित्वा* तिक्खत्तुं*हुक्कु'-हुकूति सिगालिकं नादं नदित्वा गन्त्वा पब्बतपादं ओलोकेन्तो एकं *कालवारणं पब्बतपादे गच्छन्तं दिस्वा उल्लंघित्वा 'तस्स *कुम्भे पतिस्सामीति' *परिवत्तित्वा पादमूले पति । वारणो पुरिमपादं उक्खिपित्वा तस्स मत्थके पतिट्ठपेसि, सीसं भिज्जित्वा चुण्णं जातं । सो तत्थेव *अनुथुनन्तो सयि । वारणो *कोञ्चनादं करोन्तो पक्कामि । बोधिसत्तो गन्त्वा पब्बतमत्थके ठितो तं विनासप्पत्तं दिस्वा 'अत्तनो मानं निस्साय नट्ठो सिगालो'ति तिस्सो गाथा अभासि—

असीहो सीहमानेन यो अत्तानं *विकुब्बति ।
*कुत्थु व गजमासज्ज सेति भुम्या अनुत्थुनं ॥ २ ॥

असस्सिनो उत्तमपुग्गलस्स *सञ्ञातखन्धस्स महब्बलस्स ।
असमेक्खिय *थामबलूपपत्ति स सेति नागेन हतो व जम्बुको ॥ ३ ॥

यो चीध कम्मं कुरुते पमाय *थामबलं अत्तनि संविदित्वा ।
जपेन मन्तेन सुभासितेन परिक्खवा सो विपुलं जिनातीति ॥ ४ ॥

एवं बोधिसत्तो इमाहि गाथाहि इमस्मिं लोके कत्तब्बयुत्तकं कम्मं कथेसी ति ।

१६. सब्बदाठजातक (२४१)

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स पुरोहितो अहोसि तिण्णं वेदानं अट्ठारसन्नं सिप्पानं पारं गतो । सो पठवीजयमन्तं नाम जानाति । पठवीजयमन्तो'ति आवज्जनमन्तो वुच्चति । अथेकदिवसं बोधिसत्तो तं मन्तं सज्झायिस्सामीति एकस्मिं अंगणट्ठाने पिट्ठिपासाणे निसीदित्वा सज्झायं अकासि । तं किर मन्तं अञ्ञं विधिरहितं सावेतुं न सक्का, तस्मा नं सो तथारूपे ठाने सज्झायति ।

अथऽस्स सज्झायकरणकाले एको सिगालो एकस्मिं बिले निपन्नो तं मन्तं सुत्वा व पगुणं अकासि, सो किर अन्तरातीते अत्तभावे पगुणपठवीजयमन्तो एको ब्राह्मणो अहोसि। बोधिसत्तो सज्झायं कत्वा उट्ठाय 'पगुणो वत मे अयं मन्तो' ति आह। सिगालो बिला निक्खमित्वा 'अम्भो ब्राह्मण, अयं मन्तो तयाऽपि ममेव पगुणतरो' ति वत्वा पलायि। बोधिसत्तो 'अयं सिगालो महन्तं अकुसलं करिस्सतीति, गण्हथ गण्हथा' ति थोकं अनुबन्धि। सिगालो पलायित्वा अरञ्ञं पाविसि। सो गन्त्वा एकं सिगालिं थोकं सरीरे डसि 'किं सामीति' च वुत्ते 'मय्हं जानासि न जानासीति' ति आह। सा 'अजानामी' ति सम्पटिच्छि। सो पठवीजयमन्तं परिवत्तेत्वा अनेकानि सिगालसतानि आणापेत्वा सब्बेपि हत्थिअस्ससीहब्यग्घसूकरमिगादयो चतुप्पदे अत्तनो सन्तिके अकासि। कत्वा च पन सब्बदाठो नाम राजा हुत्वा एकं सिगालिं अग्गमहेसिं अकासि। द्विन्नं हत्थीनं पिट्ठे सीहो तिट्ठति, सीहपिट्ठे सब्बदाठो सिगालो राजा सिगालिया अग्गमहेसिया सद्धिं निसीदति, महन्तो यसो अहोसि। सो यसमहन्तेन पमज्जित्वा मानं उप्पादेत्वा 'बाराणसीरज्जं गण्हिस्सामीति' सब्बचतुप्पदपरिवुतो बाराणसिया अविदूरट्ठानं सम्पापुणि। परिसा द्वादसयोजना अहोसि। सो अविदूरे ठितो येव 'रज्जं वा देतु युद्धं वा' ति रञ्ञो पेसेसि। बाराणसीवासिनो भीततसिता नगरद्वारानि पिदहित्वा अट्ठंसु। बोधिसत्तो राजानं उपसंकमित्वा 'मा भायि महाराज, सब्बदाठसिगालेन सद्धिं युद्धं मम भारो, ठपेत्वापि मं अञ्ञो तेन सद्धिं युज्झितुं समत्थो नाम नत्थीति' सो राजानं च नागरे च समस्सासेत्वा 'किन्ति कत्वा सब्बदाठो एतं रज्जं गहेस्सति, पुच्छिस्सामि ताव नंऽति 'द्वारट्टालकं अभिरूहित्वा' 'सब्बदाठ, किन्ति कत्वा इमं रज्जं गण्हिस्ससीति' पुच्छि। 'सीहनादं नदापेत्वा महाजनं सद्देन सन्तासेत्वा गण्हिस्सामीति'। बोधिसत्तो 'अत्थेतं' ति वत्वा अट्टालका ओरुय्ह 'सकलद्वादसयोज-

निथवाराणसीनगरवासिनो कण्णच्छिद्दानि मासपिट्ठेन लिम्पन्तू'ति भेरिं चरापेसि। महाजनो भेरिया आणं सुत्वा अन्तमसो बिळाले उपादाय सब्बचतुप्पदानं चेव अत्तनो च कण्णच्छिद्दानि यथा परस्स सद्दं सोतुं न सक्का एवं मासपिट्ठेन लिम्पि। अथ नं बोधिसत्तो पुन अट्टालकं अभिरूहित्वा 'सब्बदाठा'ति आह। 'किं ब्राह्मणा'ति। 'इमं रज्जं किंऽति कत्वा गण्हिस्ससीति'। सीहनादं नदापेत्वा मनुस्से तासेत्वा जीवितक्खयं पापेत्वा गण्हिस्सामीति'। 'सीहनादं नदापेतुं न सक्खिस्ससि, जातिसम्पन्ना हि सुरत्तहत्थपादा केसरसीहराजानो तादिसस्स जरसिगालस्स आणं न करिस्सन्ती'ति। सिगालो मानत्थद्धो हुत्वा 'अञ्ञे ताव सीहा तिट्ठन्तु,यस्साहं पिट्ठे निसिन्नो तञ्ञेव नदापेस्सामी'ति आह। 'तेन हि नदापेहि यदि सक्कोसी'ति। सो यस्मिं सीहे निसिन्नो तस्स 'नदाहीति' पादेन सञ्ञं अदासि। सीहो हत्थिकुम्भे मुखं उप्पीळेत्वा तिक्खत्तुं अप्पतिवत्तियं सीहनादं नदि। हत्थी सन्तासपत्ता हुत्वा सिगालं पादमूले पातेत्वा पादेनऽस्स सीसं अक्कमित्वा चुण्णविचुण्णं अकंसु। सब्बदाठो तत्थेव जीवितक्खयं पत्तो। तेऽपि हत्थी सीहनादं सुत्वा मरणभयतज्जिता अञ्ञमञ्ञं ओविज्झित्वा तत्थेव जीवितक्खयं पापुणिंसु। ठपेत्वा सीहे सेसापि मिगसूकरादयो ससबिळालपरियोसाना सब्बे चतुप्पदा तत्थेव जीवितक्खयं पापुणिंसु। सीहा पलायित्वा अरञ्ञं पविसिंसु। द्वादसयोजनिको मंसरासि अहोसि। बोधिसत्तो अट्टालका ओतरित्वा नगरद्वारानि विवरापेत्वा 'सब्बे अत्तनो कण्णेसु मासपिट्ठं अपनेत्वा मंसत्थिका मंसं हरन्तू' ति नगरे भेरिं चरापेसि। मनुस्सा अल्लमंसं खादित्वा सेसं सुक्खापेत्वा *वल्लूरं अकंसु। तस्मिं किर काले वल्लूरकरणं उदपादीति वदन्ति। सत्था इमं देसनं आहरित्वा इमा अभिसम्बुद्धगाथा वत्वा जातकं समोधानेसि—

सिगालो मानत्थद्धो व परिवारेन अत्थिको।
पापुणि महतिं भूमिं राजासि सब्बदाठिनं॥ १॥

एवमेवं मनुस्सेसु यो होति परिवारवा ।
सो हि तत्थ महा होति सिगालो विय दाठिनं ॥ २ ॥

१७. सिविराजचरियं [चरियापिटक]

*अरिट्ठसव्हये नगरे *सिवि नामासि खत्तिया ।
निसज्ज पासादवरे एवं चिन्तेसऽहं तदा ॥ १ ॥
यं किंचि मानुसं दानं अदिन्नं मे न विज्जति ।
यो पि याचेय्य मं चक्खुं ददेय्यं अविकम्पितो ॥ २ ॥
मम संकप्पमञ्ञाय सक्को देवानमिस्सरो ।
निसिन्नो देवपरिसाय इदं वचनमब्रवि ॥ ३ ॥
निसज्ज पासादवरे सिविराजा महिद्धिको ।
चिन्तेन्तो विविधं दानं अदेय्यं सो न पस्सति ॥ ४ ॥
तथं नु वितथं हेतं हन्द वीमंसयामि तं ।
मुहुत्तं आगमेय्याथ याव जानामि तं मनं ति ॥ ५ ॥
पवेधमानो *फलितसिरो *वलितगत्तो जरातुरो ।
अन्धवण्णो व हुत्वान राजानं उपसंकमि ॥ ६ ॥
सो तदा पग्गहेत्वान वामं दक्खिणबाहु च ।
सिरस्मिं अंजलिं कत्वा इदं वचनमब्रवि ॥ ७ ॥
याचामि तं महाराज धम्मिक रट्ठवड्ढन ।
तव दानरता कित्ति उग्गता देवमानुसे ॥ ८ ॥
उभोपि नेत्ता नयना अन्धा उपहता मम ।
एकं मे नयनं देहि त्वंऽपि एकेन यापय ॥ ९ ॥
तस्साहं वचनं सुत्वा हट्ठो संविग्गमानसो ।
कतंजली वेदजातो इदं वचनमब्रुविं ॥ १० ॥
इदानाहं चिन्तयित्वा पासादत्तो इधागतो ।
त्वं मम चित्तमञ्ञाय नेत्तं याचितुमागतो ॥ ११ ॥

अहो मे मानसं सिद्धं संकप्पो परिपूरितो ।
अदिन्नपुब्बं दानवरं अज्ज दस्सामि याचके ॥ १२ ॥
एहि सीवक *उट्ठेहि मा दन्धहि मा पवेधयि ।
उभोपि नयने देहि उप्पाटेत्वा *वनिब्बके ॥ १३ ॥
ततो सो चोदितो मय्हं सीवको वचनंकरो ।
उद्धरित्वान पादासि तालमिञ्जं व याचके ॥ १४ ॥
ददमानस्स देन्तस्स दिन्नदानस्स मे सतो ।
चित्तस्स अञ्ञथा नत्थि बोधिया येव कारणा ॥ १५ ॥
न मे देस्सा उभो चक्खू अत्ता न मे न देस्सियो ।
सब्बञ्ञुतं पियं मय्हं तस्मा चक्खुं अदासऽहंऽति ॥ १६ ॥

[४. सिविजातक, Vol. IV.]

१८. गोतमस्स उप्पादो [निदानकथा]

महामाया देवी, पत्तेन तेलं विय, दसमासे कुच्छिया बोधिसत्तं परिहरित्वा परिपुण्णगब्भा ञातिघरं गन्तुकामा सुद्धोदन–महाराजस्स आरोचेसि– ' इच्छामऽहं देव, *कुलसन्तकं देवदहनगरं गन्तुं'ति । राजा 'साधू'ति संपटिच्छित्वा *कपिलवत्थुतो याव देवदहनगरा मग्गं समं कारेत्वा कदलिपुण्णघटधजपताकादीहि अलंकारापेत्वा देविं *सोवण्णसिविकाय निसीदापेत्वा अमच्चसहस्सेन उक्खिपापेत्वा महन्तेन परिवारेन पेसेसि । द्विन्नं पन नगरानं अन्तरे, उभयनगरवासीनंऽपि *लुम्बिनीवनं नाम मंगलसालवनं अत्थि ।

तस्मिं समये मूलतो पट्ठाय याव अग्गसाखा सब्बं * एकफालिफुल्लं अहोसि । साखन्तरेहि चेव पुप्फन्तरेहि च पंचवण्णभमरगणा, नानप्पकारा च सकुणसंघा, मधुरस्सरेन विकूजन्ता विचरन्ति । सकलं *लुम्बिनीवनं चित्तलतावनसदिसं, महानुभावस्स रञ्ञो सुसज्जित-

---

1. Sinhalse edition omits this मा.

आपानमण्डलं विय अहोसि । देविया तं दिस्वा, सालवनकीळं कीळितुकामता उदपादि । अमच्चा देविं गहेत्वा *सालवनं पविसिंसु । सा मंगलसालमूलं गन्त्वा सालसाखं गण्हितुकामा अहोसि । सालसाखा सुसेदितवेत्तग्गं विय ओनमित्वा देविया हत्थपथं उपगंच्छि । सा हत्थं पसारेत्वा साखं अग्गहेसि । तावदेव चस्सा *कम्मजवाता चलिंसु । अथ'स्सा *साणिं परिक्खिपित्वा महाजनो पटिक्कमि । सालसाखं गहेत्वा तिट्ठमानाय एव'स्सा गब्भवुट्ठानं अहोसि । तं खणं येव चत्तारोऽपि सुद्धचित्ता महाब्रह्मानो सुवण्णजालं आदाय संपत्ता । ते तेन सुवण्णजालेन बोधिसत्तं संपटिच्छित्वा मातुपुरतो ठपेत्वा 'अत्तमना देवि होहि, ते महेसक्खो पुत्तो उप्पन्नो' ति आहंसु । यथा पन अञ्ञे सत्ता मातुकुच्छितो निक्खमन्ता पटिक्कूलेन असुचिना मक्खिता निक्खमन्ति, न एवं बोधिसत्तो । बोधिसत्तो पन धम्मासनतो ओतरन्तो धम्मकथिको विय, *निस्सेणितो ओतरन्तो पुरिसो विय च, द्वे च हत्थे द्वे च पादे पसारेत्वा ठितको'व मातुकुच्छिसंभवेन केनचि असुचिना अमक्खितो, सुद्धो, विसदो, कासिकवत्थे निक्खित्तमणिरतनं विय जोतन्तो, मातुकुच्छितो निक्खमि । एवं सन्तेऽपि बोधिसत्तस्स च बोधिसत्तमातुया च सक्कारत्थं आकासतो द्वे उदकधारा निक्खमित्वा बोधिसत्तस्स च मातुया चऽस्स सरीरे उतुं गाहापेसुं ।

१९. महामंगलसुत्त [सुत्तनिपात]

एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति *जेतवने *अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो अञ्ञतरा देवता अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवण्णा *केवलकप्पं जेतवनं ओभासेत्वा येन भगवा तेनुपसंकमि, उपसंकमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठिता खो सा देवता भगवन्तं गाथाय अज्झभासि—

बहू देवा मनुस्सा च मंगलानि अचिंतयुं ।
आकंखमाना सोत्थानं ब्रूहि मंगलमुत्तमं ॥ १ ॥

असेवना च *बालानं पंडितानं च सेवना ।
पूजा च पूजनीयानं एतं मंगलमुत्तमं ॥ २ ॥

पतिरूपदेसवासो च पुब्बे च कतपुञ्ञता ।
अत्तसम्मापणिधि च एतं मंगलमुत्तमं ॥ ३ ॥

बाहुसच्चं च *सिप्पं च *विनयो च सुसिक्खितो ।
सुभासिता च या वाचा एतं मंगलमुत्तमं ॥ ४ ॥

मातापितु *उपट्ठानं पुत्तदारस्स संगहो ।
*अनाकुला च कम्मन्ता एतं मंगलमुत्तमं ॥ ५ ॥

दानं च धम्मचरिया च *ञातकानं च *संगहो ।
*अनवज्जानि कम्मानि एतं मंगलमुत्तमं ॥ ६ ॥

*आरति *विरति पापा मज्जपाना च संयमो ।
अप्पमादो च धम्मेसु एतं मंगलमुत्तमं ॥ ७ ॥

*गारवो च *निवातो च संतुट्ठि च कतञ्ञुता ।
कालेन धम्मसवणं एतं मंगलमुत्तमं ॥ ८ ॥

*खन्ति च *सोवचस्सता समणानं च दस्सनं ।
कालेन *धम्मसाकच्छा एतं मंगलमुत्तमं ॥ ९ ॥

तपो च ब्रह्मचरियं च अरियसच्चान दस्सनं ।
निब्बानसच्छिकिरिया च एतं मंगलमुत्तमं ॥ १० ॥

फुट्ठस्स लोकधम्मेहि चित्तं यस्स न कम्पति ।
असोकं विरजं खेमं एतं मंगलमुत्तमं ॥ ११ ॥

एतादिसानि कत्वान सब्बत्थमपराजिता ।
सब्बत्थ सोत्थिं गच्छन्ति तं तेसं मंगलमुत्तमं 'ति ॥ १२ ॥

२०. सुभासितसुत्त (सुत्तनिपात)

एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने...पे०...भगवा एतदवोच—

भिक्खवे, चतूहि अंगेहि समन्नागता वाचा सुभासिता होति, न दुब्भासिता, *अनवज्जा च अननुवज्जा च विञ्ञूनं। कतमेहि चतूहि। इध भिक्खवे भिक्खु सुभासितं येव भासति नो दुब्भासितं, धम्मं येव भासितं नो अधम्मं, पियं येव भासति नो अप्पियं, सच्चं येव भासति नो अलिकं। इमेहि खो भिक्खवे चतूहि अंगेहि समन्नागता वाचा सुभासिता होति, नो दुब्भासिता, अनवज्जा च अननुवज्जा च विञ्ञूनं'ति।

इदमवोच भगवा इदं वत्वा सुतो अथापरं एतदवोच सत्था—

सुभासितं उत्तममाहु सन्तो धम्मं भणे नाधम्मं तं दुतियं।
पियं भणे नाप्पियं तं ततियं सच्चं भणे नालिकं तं चतुत्थं' ति ॥ १ ॥

अथ खो आयस्मा वंगीसो उट्ठायासना *एकंसं चीवरं कत्वा येन भगवा तेनञ्जलिं पणामेत्वा भगवन्तं एतदवोच–पटिभाति मं सुगताति। पटिभातु तं वंगीसाति भगवा अवोच। अथ खो आयस्मा वंगीसो भगवन्तं सम्मुखा *सारुप्पाहि गाथाहि अभित्थवि—

तमेव भासं भासेय्य यायऽत्तानं न तापये।
परे च न विहिंसेय्य सा वे वाचा सुभासिता ॥ २ ॥
पियवाचमेव भासेय्य या वाचा पटिनन्दिता।
यं अनादाय पापानि परेसं भासते पियं ॥ ३ ॥
सच्चं वे अमता वाचा एस धम्मो सनन्तनो।
सच्चे अत्थे च धम्मे च आहु सन्तो पतिट्ठिता ॥ ४ ॥
यं बुद्धो भासती वाचं खेमं निब्बाणपत्तिया।
दुक्खस्सन्तकिरियाय सा वे वाचानमुत्तमाऽवि ॥ ५ ॥

२१ वसलसुत्त [सुत्तनिपात]

एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथ-पिण्डिकस्स आरामे । अथ खो भगवा *पुब्बण्हसमयं *निवासेत्वा *पत्तचीवरं आदाय सावत्थियं पिण्डाय पाविसि । तेन खो पन समयेन *अग्गिकभारद्वाजस्स ब्राह्मणस्स निवेसने अग्गि पज्जलितो होति, *आहुति पग्गहिता । अथ खो भगवा सावत्थियं सपदानं पिण्डाय चरमानो येन अग्गिकभारद्वाजस्स ब्राह्मणस्स निवेसनं तेनुपसंकमि । *अद्दसा खो अग्गिकभारद्वाजो ब्राह्मणो भगवन्तं दूरतो व आगच्छन्तं, दिस्वान भगवन्तं एतदवोच—तत्रेव *मुण्डक, तत्रेव समणक, तत्रेव *वसलक तिट्ठाही'ति । एवं वुत्ते भगवा अग्गिकभारद्वाजं ब्राह्मणं एतदवोच 'जानासि पन त्वं ब्राह्मण वसलं वा वसलकरणे वा धम्मे' ति। न ख्वाहं भो गोतम जानामि वसलं वा वसलकरणे वा धम्मे । साधु मे भवं गोतमो तथा धम्मं देसेतु, यथा' हं जानेय्यं वसलं वा वसल-करणे वा धम्मे' ति । तेन हि ब्राह्मण सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि, भासिस्सामी' ति । एवं भो' ति खो अग्गिकभारद्वाजो ब्राह्मणो भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच—

*कोधनो *उपनाही च *पापमक्खी च यो नरो ।
*विपन्नदिट्ठी मायावी तं जञ्ञा वसलो इति ॥ १ ॥
*एकजं वा *द्विजं वापि यो' ध पाणं विहिंसति ।
यस्स पाणे दया नत्थि तं जञ्ञा वसलो इति ॥ २ ॥
यो हन्ति परिरुन्धति गामानि निगमानि च ।
*निग्गाहको समञ्ञातो तं जञ्ञा वसलो इति ॥ ३ ॥
गामे वा यदि वाऽरञ्ञे यं परेसं *ममायितं ।
थेय्यं अदिन्नं आदियति तं जञ्ञा वसलो इति ॥ ४ ॥
योऽहवे इणमादाय *चुज्जमानो पलायति ।
न हि ते इणमत्थीति तं जञ्ञा वसलो इति ॥ ५ ॥

यो वे *किञ्चिक्खकम्यता पन्थस्मिं *वजतं जनं ।
हन्त्वा *किञ्चिक्खमादेति तं जञ्ञा वसलो इति ॥ ६ ॥
यो अत्तहेतु परहेतु धनहेतु च यो नरो ।
सक्खिपुट्ठो मुसा ब्रूति तं जञ्ञा वसलो इति ॥ ७ ॥
यो ञातीनं सखानं वा *दारेसु *पटिदिस्सति ।
सहसा संपियेन वा तं जञ्ञा वसलो इति ॥ ८ ॥
यो मातरं वा पितरं वा जिण्णकं गतयोब्बनं ।
*पहु सन्तो न भरति तं जञ्ञा वसलो इति ॥ ९ ॥
यो मातरं वा पितरं वा भातरं भगिनिं ससुं ।
हन्ति रोसेति वाचाय तं जञ्ञा वसलो इति ॥ १० ॥
यो अत्थं पुच्छितो सन्तो अनत्थमनुसासति ।
* पटिच्छन्नेन मन्तेति तं जञ्ञा वसलो इति ॥ ११ ॥
यो कत्वा पापकं कम्मं मा मं जञ्ञा ति इच्छति ।
यो पटिछन्नकम्मन्तो तं जञ्ञा वसलो इति ॥ १२ ॥
यो वे परकुलं गन्त्वा भुत्वान सुचिभोजनं ।
आगतं न पटिपूजेति तं जञ्ञा वसलो इति ॥ १३ ॥
यो ब्राह्मणं वा समणं वा अञ्ञं वापि *वनिब्बकं ।
मुसावादेन वंचेति तं जञ्ञा वसलो इति ॥ १४ ॥
यो ब्राह्मणं वा समणं वा *भत्तकाले उपट्ठिते ।
रोसेति वाचा न च देति तं जञ्ञा वसलो इति ॥ १५ ॥
असतं यो'ऽध पब्रूति मोहेन पळिगुण्ठितो ।
*किञ्चिक्खं *निजिगिंसानो तं जञ्ञा वसलो इति ॥ १६ ॥
यो च' त्तानं सुमुक्कंसे परं चमवजानति ।
*निहीनो सेन मानेन तं जञ्ञा वसलो इति ॥ १७ ॥
*रोसको *कदरियो च *पापिच्छो *मच्छरी सठो ।
*अहिरिको *अनोत्ताप्पी तं जञ्ञा वसलो इति ॥ १८ ॥

यो बुद्धं परिभासति अथवा तस्स सावकं ।
परिब्बाजं गहट्ठं वा तं जञ्ञा वसलो इति ॥ १९ ॥

यो वे अनरहा सन्तो *अरहं परिजानति ।
चोरो सब्रह्मके लोके एस खो वसलाधमो
एते खो वसला वुत्ता मया वो ये पकासिता ॥ २० ॥

न जच्चा वसलो होति न जच्चा होति ब्राह्मणो ।
कम्मुना वसलो होति कम्मुना होति ब्राह्मणो ॥ २१ ॥

तदमिनापि जानाथ यथा मे' दं निदस्सनं ।
*चण्डालपुत्तो सोपाको मातंगो इति विस्सुतो ॥ २२ ॥

सो यसं परमं पत्तो मातंगो यं सुदुल्लभं ।
आगच्छुं तस्सुपट्ठानं खत्तिया ब्राह्मणा बहू ॥ २३ ॥

सो देवयानमारुय्ह विरजं सो महापथं
कामरागं विराजेत्वा ब्रह्मलोकूपगो अहु ।
न तं जाति निवारेसि ब्रह्मलोकूपपत्तिया ॥ २४ ॥

*अज्झायककुले जाता ब्राह्मणा मन्तबन्धुनो ।
ते च पापेसु कम्मेसु *अभिण्हमुपदिस्सरे ॥ २५ ॥

दिट्ठे व धम्मे गारय्हा *संपराये च दुग्गतिं ।
न ते जाति निवारेति दुग्गच्चा गरहाय वा ॥ २६ ॥

न जच्चा वसलो होति न जच्चा होति ब्राह्मणो ।
कम्मुना वसलो होति कम्मुना होति ब्राह्मणोति ॥ २७ ॥

एवं वुत्ते अग्गिकभारद्वाजो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच—
*अभिक्कन्तं भो गोतम, अभिक्कन्तं भो गोतम, *निकुज्जितं वा उक्कुज्जेय पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळ्हस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अंधकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य चक्खुमन्तो रूपानि दक्खिन्तीति; एवमेव भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो। एसाऽहं भगवन्तं गोतमं

सरणं गच्छामि, धम्मं च भिक्खुसंघं च। उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु * अज्जतग्गे *पाणुपेतं सरणं गतंऽति।

२२. हत्थवनगल्ल—अरञ्ञवण्णना [हत्थवनगल्लविहारवंस]

सदा सन्तुट्ठचित्तानं सक्का सब्बत्थ जीवितुं !
कुत्र नाम न विज्जन्ति फलमूलजलालया ॥ १ ॥

इति चिन्तयतोऽव राजा कमेन गन्त्वा हत्थवनगल्लं नाम महन्तं अरञ्ञायतनं पाविसि। अविरलपवालकुसुमफलसंछन्नविसालसाखा-मण्डलेहि उच्चावचेहि पनस-सहकार—कपित्थ—*तिंबरु— *जंबीर-*जंबु-*विभीतक-आमलक—*हरीतक—*तिरीटक—साल-सरल-बकुल-पुन्नाग-कदंबक-असोक-नीप-चंपक-*हिन्ताल—तालप्पभुतीहि विविधतरुगणेहि समाकिण्णं, विपुलविमलसिलुच्चयपरियन्तसंगतनदीसंभेदतित्थोपसंकत-विविधमिगयूथविहंगवग्गानिसेवितं, महेसक्खदेवताधिग्गहितं, नन्दनवन-कमनीयं सुलभमूलफलसलिलसुखोपभोगरमणीयं तं महाकाननं ओलो-केत्वा इदं मे तपोवनं भवितुमरहतीति कतालयो कायविवेकचित्तविवे-कानं लाभेन एकग्गमानसो मेत्ताविहारमनुयुञ्जन्तो वञ्ञजीविकाय संजनितसंतोसविप्फरणपीणितकायो वासं कप्पेति।

जातकसंगहो निट्ठितो।

NOTES

I. जातक means a birth-story. The Jātakas are stories of the former births of the Buddha or Bodhisatta as he was called before enlightenment.

These Jātakas are now available in the Jatakatthakathā, which contains the explanatory stories illustrating the Gāthās which alone are said to form the original Jātaka.

The जातकट्ठकथा contains 546 stories. They are of various kinds, in every one of which, however, the Bodhisatta plays some part, although in some cases, he has really nothing to do with the story at all. The stories have been really collected from various sources, and have been put in the peculiar form of the Jataka in order to have a hormonious collection.

The जातकट्ठकथा as it exists at present, consists generally of five parts–(1) पच्चुप्पन्नवत्थु 'the story of the present;' which gives the occasion when the story was related by the Buddha to the monks. (2) अतीतवत्थु 'the story of the past,' which is the real story. (3) गाथा 'stanzas', which stand sometimes at the end and sometimes in the middle of the story, and are supposed to be the original form of the Jātaka. (4) वेय्याकरण 'commentary, on these stanzas,' (5) समोधान 'conclusion,' in which the persons or creatures appearing in the अतीतवत्थु are identified with those in the पच्चुप्पन्नवत्थु.

(1) सरणत्तयं (Sk. शरणत्रयम्) The Three Refuges. The word सरण means a safe and secure place, refuge.

बुद्धं शरणं गच्छामि I seek refuge in the Buddha. धम्मं सरणं गच्छामि I seek refuge in the Dhamma. संघं सरणं गच्छामि I seek refuge in the Samgha.

(2) दससिक्खापदं (दशशिक्षापदम्) The ten Rules of life. सिक्खापदं–सिक्खितब्बातिसिक्खा, पज्जते अनेनाति पदं, सिक्खाय अधिगमूपायोति अत्थो ! (परमत्थजोतिका).

पाणातिपाता etc.—Abstinence from (I) Destroying life. (2) Theft, (3) Unchaste life, (4) Lying, (5) Fermented liquor, spirits and strong drink, which are the cause of disorderly life, (6) Eating at forbidden times, (7) Dancing, singing and visiting shows, (8) Adorning and beutifying the person by the use of garlands, perfumes and unguents, (9) Using a high or a low Couch or seat, and (10) Receiving gold and silver.

३. अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते— Many Jatakas being with these or similar words. ब्रह्मदत्त was a king of Benares (probably a mythical one), and it is said that there was not only one but several bearing the same name. Locative absolute construction. When Brahmadatt was reigning in Benares.

अच्चय (अत्यय) Death.

कल्याणधम्मो=सुन्दरधम्मो. समञ्ञं अनुपापुणातीति यदा सीलवा—. कल्याणधम्मो पब्बजितोति (पब्बज्जा Sk. प्रव्रज्या accepting the life of an ascetic) इदं पण्णत्तिवोहारं (Sk. प्रज्ञप्तिव्यवहारम्, पण्णत्ति sign.) पापुणाति, तस्मा न हिय्येथ नाम ततो सामञ्ञतो (Sk. श्रामण्यतः, सामञ्ञ state of being an asectic) न परिहायेथ.

हिरियापि सन्तो धुरमादियन्ति । महाराज सप्पुरिसा नाम अज्झत्तसमुट्ठिताय हिरिया बहिद्धा (Sk. बहिर्धा outside) समुपट्ठितेन ओत्तप्पेनापि एतं धुरं नाम पब्बज्जाधुरं आदियन्ति गण्हन्ति.

म’ ञ—मे+अज्ज, मे इति मया। समेक्खं’ ति समेक्खन्तो, संपस्सन्तो. मत्थि-मे+अत्थि.

४ तक्कसिला Sk. तक्षशिला Name of a great seat of learning in the Gandhara Country (including modern kandahar and the N. W. Frontier Province and the Punjab.)

वस्सानकाले Sk. वर्षणकाले The rainy season.

विसीवेन्तो—Sk. विसेवमानः=Warming himself.

‘तात माणवको एसो’ ति सत्थाधिवचनं, तेन तात एसो माणवको सत्तो एको तापसोति [एष सत्त्वस्तापसोऽस्ति] This being is an anchorite ‘अपस्सितो (अप+आ+श्रि) निस्साय ठितो।

‘अगारकं चिदं अत्थि’ इदं च अम्हाकं पब्बजितागारं अत्थि, पण्णसालं सन्धाय वदति—This (our) house is (at hand).—This he speaks referring to his hut of leaves.

हन्दा’ति ववसग्गत्थे निपातो।

देम’स्स’ गारकं—देम+अस्स+अगारकं. Let us give him shelter.

‘दूसेय्य नो अगारकं’ति अयं इध पविट्ठो समानो इमं किच्छेन कतं पण्णसालं अग्गिना वा झापेन्तो उच्चारादीनि वा करोन्तो दूसेय्य (Sk. अयमिहप्रविष्टः सन् इमां कृच्छ्रेण कृतां पर्णशालां अग्निना दहन् पुरीषोत्सर्गादीनि कुर्वन् दूषयेत्) (He) might pollute our hut.

वक्कलानि (Sk. वल्कलानि) bark garments.

‘तस्स चेकोऽपराधऽत्थि’ च+एको+अपराधो+अत्थि, तस्स पुरिसस्स च एको अपराधो अत्थि, (Sk. तस्य च पुरुषस्य एकः अपराधः अस्ति) And he has one fault.

‘तत्थ त्वं किंति मञ्ञसी’ति तत्थ तस्स पुरिसस्स अपराधे त्वं किं कातब्बंति मञ्ञसि (तत्र तस्य पुरुषस्यापराधे त्वं किं कर्तव्यमिति मन्यसे) What is your advice with regard to that (fault).

'अम्हाकं चत्थिपुरिसो ईदिसो' तस्स अत्थो अम्हाकंपि राजूनं सतं ईदिसो बहुपकारो अगारे दुस्सनपुरिसो अत्थि (Sk. अस्माकं चास्ति पुरुष ईदृशः) I also have a similar person.

'इध विज्जति' सो च खो पुरिसो इदानिपि इधेव विज्जति, अत्थि, (Sk. स च खलु पुरुष इदानीमिहैव विद्यते) And he is here.

'दुल्लभो अंगसंपन्नो' ति सब्बेहि गुणकोट्ठासेहि समन्नागतो पुरिसो नाम दुल्लभो (Sk. सर्वगुणसंपन्नः पुरुषो दुर्लभः) It is difficult to find a person endowed with all the good qualities.

६ 'काले निक्खमना साधु' ति महाराज निक्खमना नाम निग्गमनं वा परक्कमं वा युत्तपयुत्तकाले साधु (Sk. हे महाराज निष्क्रमणं पराक्रमो वा उचितकाले साधु). Leaving (one's abode) at the right time is proper.

७ सोभितुकामो, सोभितुं कामो यस्स सो बहुब्बीहि desirous of appearing beautiful.

पिलन्धित्वा (Sk. अलंकृत्य). कोट्टयमानो नाम, कोट्टेन्तो.

ताय'म्हि सराजिकाय सेनाय अन्तरे लज्जापितो The woman has shamed me before the king and all his army.

सन्धिस्सते नाम वड्ढीयति.

सन्धियस्सु— Imperative 2nd Per. of आत्मनेपद.

कारिसु नाम Sk. कुर्वन्तु

८ दिसापामोक्ख–adj. (दिशाप्रामोक्ष्य) famed in directions.

सरीरदब्बं'ति आदीहि, तेसं चतुन्नं पुरिसानं विज्जमाने गुणे पकासेति अयं हेत्थ अभिप्पायो [तेषां चतुर्णां पुरुषाणां विद्यमानान् गुणान् प्रकाशयति अयमत्राभिप्रायः] With these words he describes the good qualities of those four people.

वणिम्हसे. Ist Per. Plu. of the present tense of आत्मनेपद.

साधुसीलियं नाम सुन्दरसीलभावो.

अत्थो अत्थि सरीरस्मिं'ति रूपसम्पन्नेपि सरीरे अत्थो नाम विसेसो अत्थि । वद्धब्य (वद्धभाव Sk. वृद्धभाव) Old age.

सुजातस्मिं ति सुजातेपि पुरिसे वड्ढि अत्थि ।

पाकार *m*. (प्राकार) a wall, rampart.

१०. परिखा—ditch. न्हायितुं—*Inf.* of न्हा (स्ना) to bathe. आसज्जपीति, आसादेत्वापि संपापुणित्वापि अत्थो । पोसोति सत्तो ।

११. देवच्छराविय Sk. देवाप्सरा इव like heavenly nymphs. अन्तोनगरं नाम नगरमज्झे ।

आवज्जित्वा Ge. of आ+वृज्. To reject, to consider.

' न सन्तिदेवा' ति इमस्मिं लोके सीलवन्तानं ओलोकनका, पापानं च निसेधनका देवा न सन्ति । Gods (who would protect good people and forbid the evil-doors) do not exist.

पवसन्ति नाम पवासं गच्छन्ति—They have departed for other places.

' सहसा करोन्तानं असञ्ञतानंति' सहसा अविमंसित्वा साहसिकं कम्मं करोन्तानं दुस्सीलानं Sk. अविमृश्य साहसिकं कर्म कुर्वतां दुःशीलानाम् of wicked people who perpetrate evil deeds.

सक्कत्ततो (Sk. शक्रत्वतः)—सक्कस्स भावो सक्कत्तं तस्मा.

सक्कदत्तिको नाम सक्केन दत्तोति । given by Sakka.

' अकाले वस्सती तस्सा'ति तस्स नाम अधम्मिकस्स रञ्ञो, रज्जे अकाले नाम अयुत्ते काले (सस्सानं पक्ककाले)

' सग्गा च चवति ठाना'ति सग्गा ठाना नाम देवलोकाति.

अधम्मिकराजाहि अप्पटिलाभवसेन देवलोका चवति (Sk. अधार्मिकराजापि स्वर्गात् च्यवति) नाम सग्गेपि वा रज्जं करोन्तो अधम्मिकराजा ततो चवति ।

१२. महल्लको नाम वुद्धो Sk. वृद्धः

किं कारापेमि भणे हत्थीति Sk. किं करोमि रे हस्तिन् ।

निन्नायकत्ता Sk. निर्नायकत्वात् ।

१३. पोरिसलग्गे Sk. पुरुषमात्रे height of a (with arms extended) man over his head.

तिधाकप्प—Three forks. देवे वस्सन्ते—Sk. देवे वर्षति when it rained.

परिचारित्वा— Round about it. वेळुनाळिका—bamboo pipe. पानागारिका—Wine Merchant.

ते पक्कित्वा उत्तरणकाले चाटिकुच्छिसु पग्घरन्तं सुरं पिवित्वा मत्ता निद्दायिंसु । When the liquor fermented and began to escape, the cats drank the strong drink that flowed from the inside of the jars and getting intoxicated they lay down to sleep.

आयुत्तकपुरिसा The king's officers.

कोपातुरासी तिदिवा नभम्हि । को नाम कुतो, पातुरासि नाम पातुभूतोसि, कुत आगतोसीति अत्थो (Sk. कुत आगतोऽसि) Where have you come from.

किं तावतिंसभवना आगन्त्वा इध नभम्हि आकासे पाकटो जातोसीति पुच्छति Sk. किं स्वर्गादागत्य इह आकाशे प्रकटितोऽसि इति पृच्छति 'Have you descended from heaven and appeared in the sky'—this he asks.

' ओभासयं संवरिं चन्दिमा व ' (रात्रिं प्रकाशयन् चन्द्रमाः इव) Like a moon lighting the night.

ओभासयं, ओभासयन्तो Nom. S. of ओ+भास [अव+भास्]

निच्छरन्ति—go out.

' सतरेता विज्जुरिव 'न्तलिक्खे सतेरता Sk. शतह्रदा.

' वत्थुकता 'ति वत्थु विय पतिट्ठा विय कता,

'अनद्धगूनं अपि देवतानं'ति या व पदसा अद्धानं अगमनेन अनद्धगूनं देवानं इद्धियापि तव सुभाविताति पुच्छति [पादाभ्यां अध्वनां अगमनेन अनध्वगानां देवानां ऋध्याः अपि तव ऋद्धिः सविशेषा] Your riches

are greater than those of the gods even who do not walk (with their feet) on the road.

३. 'वेहासयं संकम्मावम्म तिट्ठसि' आकासे पवत्तपदवीथिहारं पटिच्च निस्साय तिट्ठसि । ५. 'गळेय्या'ति गच्छन्तो पदे पदे परिवट्टेय्य ।

पपातं (Sk. प्रपात) एकतोछिन्नतटं steep bank 'चन्दनियोलिगल्ल'ति चन्दनिकं च ओलिगल्लं च, द्वन्द्व. चन्दनिकं नाम उच्छिट्ठोदकगब्भमलादीनंछड्डनट्ठानं Sk. उच्छिष्टोदकगर्भमलादीनां छर्दनस्थानम्. ओळिगल्लं नाम तेसं येव कद्दमादीनं सन्दनोकासं ।

अभोजनेय्यं नाम भुञ्जितुं अयुत्तं ।

६. अनेसमानो नाम अनिस्सरो Not masters.

आहिण्डतीगोरिव भक्खसारी'ति पुराणकसटखादको गोणो यथा तत्थ तत्थ भक्खं संपरियेसन्तो आहिण्डति एवं आहिण्डतीति अत्थो । Wanders in search of food like an ox.

अनाथमानो नाम निरवस्सयो अनाथो विय ।

उपगाति नाम अञ्ञं गायन्तं दिस्वा उपगन्त्वा व गायति ।

८. पवेधमानो Trampling. दारुकटल्लक Wooden puppet.

'भोगजानिं चुपेन्ती'ति भोगजानिं+च+उपेन्ति, पाणातिपातादीनि कत्वा दण्डपीळिता धनजानिं च अञ्ञं चेव वधबन्धादिदुक्खं पापुणन्तीति अत्थो.

वन्तगतो, Sk. वान्तगतः, वन्तस्मिं गतो'ति अत्थो ।

११. उक्कट्ठो ति अयं महायोधको मया सदिसो अत्थीति एवं उक्कंसगतो हुत्वा ।

१३. फीतानी'ति वत्थालङ्कारभण्डेहि पुप्फितानि ।

उछिन्नदायज्जकतानि नाम निद्धनानि कतानि ।

१९. थं याचमाना'ति यं पुरिसं पुब्बे सुरं अपिवन्तं,

बहुं हिरञ्ञं परिच्चजन्तापि मुसावादं करोहीति याचमाना न लभन्ति असच्चं भासितुं बहुं हिरञ्ञं दिन्नंपि यो असच्चं पुब्बे न आहाति भावो ।

२३. पत्तक्खन्धाति पतितक्खन्धा.

२५. उपक्कमुं नाम पहरिंसु. अन्धकवेण्हुपुत्ता Sk. अन्धकवृष्णि-पुत्राः। दसभातिका, देवगब्भाय इमे पुत्ता। IV घतजातकं (४५४) दट्ठब्बं.

२६. समाया नाम सद्धिं असुरमायाहि.

१४. 1. This stanza is one of the most impo-rtant stanzas to Buddhism. The teachings of Buddhi-sm are given here in a nutshell.

सब्बपापस्स अकरणं, Non-committance of all sins. उप-संपदा, acquisition.

सचित्त परियोदपनं, Purification of one's mind.

२, फन्दनं, Sk. स्पन्दनं Shaking or trembling.

चपलं Sk. चलं चञ्चलमित्यर्थः Wavering, unsteady.

दुरक्ख, Sk. दूरक्ष्यम् difficult to guard.

दुन्निवारयं Sk. दुर्निवार्यम् difficult to hold back or control.

उजु Sk. ऋजु—Easy, straight, right.

३. विलोमानि कताकतं Sk. कृताकृतम् omissions and commissions.

४. तगर is a kind of sweet secules.

वस्सिकी a variety of Jasmine flower.

अनुत्तरो That to which there is nothing superior.

५. वण Sk. व्रण wound. नास्स, न+अस्स, (Pot.) Sk. न स्यात्. नाब्बणं विसमन्वेति, Sk. नाव्रणं विषमन्वेति, Poison does not affect a man having no wound.

६. तसन्ति [Sk. त्रस्] fear.

अत्तानं उपमं कत्वा, Taking one's own example or put oneself in the position of another.

७. पाचेति, from Sk. प्र+अज् to drive.

आयुं पाचेन्ति, Cut off life.

८. अप्पसुतायं = अप्पसुतो + अयं, (Sk. अल्पश्रुऽतोयम्) of little knowledge.

जीरति, Sk. जीर्यति Grows old.

९. अलद्धा [अ+लद्ध्वा] *Ger.* not having got.

१०. परमदुक्करं, Sk. परमदुष्करम्.

११, १२. The first line has a reference to the Buddhist triple formula.

बुद्धं सरणं गच्छामि । धम्मं सरणं गच्छामि ।
संघं सरणं गच्छामि ।

चत्तारि अरियसच्चानि The four noble truths afford the basis of Buddhist Doctrine. They are—

(१) दुक्खं. That there is suffering in this world.

(२) दुक्खसमुप्पादो, The origin of suffering *i. e.* तण्हा dissatisfaction.]

(३) दुक्खनिरोध, Cessation of suffering. This can be brought about by the annihilation af तण्हा alone.

(४) दुक्खनिरोधगामिनीपटिपदा, The way leading to the cessation of suffering. This is the अरियो अट्ठंगिको मग्गो laid down by the Buddha and consists of :—

(१) सम्मादिट्ठि, Right view. (२) सम्मासंकप्प, Right resolve. (३) सम्मावाचा, Right speech. (४) सम्माकम्मन्त, Good deeds. (५) सम्माआजीव, Right living. (६) सम्मावायाम, Right exertion. (७) सम्मासति, Right mindfulness. (८) सम्मासमाधि Right meditation. This मग्ग is also called मज्झिमापटिपदा 'the middle course,' as it avoids the two extremes *viz.* a sensuous and a life of self-mortification.

१४. पुरिसाजञ्ञो, A gentleman. आजञ्ञ from Sk. आजन्य trained.

१५. संघस्ससामग्गी, Unity among members.

समग्गानं, Of these who are united.

१६. जयो वेरं प्रसवति. दुःखं शेते पराजितः ।
उपशान्तः सुखं शेते हित्वा जयपराजयम् ॥ अवदानशतक.

१९. For a similar idea compare—
अक्रोधेन जयेत् क्रोधं असाधुं साधुना जयेत् ।
जयेत्कदर्यं दानेन सत्येनालीकवादिनम् ॥ महाभारत.

२१. उज्झानसञ्ञिनो, He who always looks at the flaws of others. उज्झान, Sk. अपध्यान. वज्ज, Sk. वद्य, Failing, fault.

२२. For a similar idea compare
न तेन वृद्धो भवति येनास्य पलितं शिरः । मनु०अ. २. श्लो. १५६.

२३. संयमो नाम विषयेषु गम्यमानं मनो येन अन्तःकरणवृत्ति-विशेषेण गृह्यते स वृत्तिविशेषः ।
दमो नाम बाह्यवृत्तीनां निग्रहः ।
वन्तो मलो येन सो वन्तमलो Sk. वान्तमलः

२४. अब्बतो Sk. अव्रतः Without vows, not observing the vows. भणं, भणन्तो, भणं Sk. भणन् Speaking.

२६. विस्सं धम्मं समादाय, विस्संति विसमं, विस्सगन्धं वा काय-कम्मादिकं धम्मं समादाय चरन्तो भिक्खु न होति । अट्ठकथा.

२७. संखा Knowledge.

२९. मत्तासुख, Sk. मात्रासुख. Little pleasure, limited pleasure. त्यजे Sk. त्यजेत्. संपस्सं, Sk. संपश्यन्.

३०. परदुक्खूपधानेन, by imposing (उपधान) or inflicting misery on others.

१५. उपट्ठहिस्सामि, fu.उप+ठा Sk.उप+स्था To appears as.
सञ्जातक्खन्धस्स नाम सुसण्ठितमहाखन्धस्साति ।
असमेक्खिय, Sk. असमीक्ष्य—Not seeing.
परिक्खवा परिक्खासंपन्नो.

१६. सज्झायिस्सामि, Sk. स्वाध्यायं करिष्यामि shall read religious texts.

पगुग m. f. n. Sk. प्रगुग known by heart.

परिसा, f. Sk. परिषद् followers.

अट्टालक m. a watch-tower.

सुरत्ताहत्थपादा, Sk. सुरक्तहस्तपादा with hands and feet red.

तादिसस्स, Sk. त्वादृशः like you.

आणा, f. Sk. आज्ञा order.

मानत्थद्धो, Sk. मानस्तब्धः—Proud.

तञ्ञेव, तं+एव.

उग्गता, Past P. of उद्+गम To come forth.

संविग्गमानसो, संविग्गं मानसं यस्स सो बहुब्बीहि.

संविग्ग, m. f. n. Sk. संविग्न agitated.

अञ्ञाय, Ger. of आ+ञा To know.

१८. पत्तेन तेलं विय, Sk. तैलेन पूरितं पात्रमिव. (like carrying) a pot full of oil (*i. e.* carefully).

सुसज्जित, Well decorated.

आपानमण्डलं, A banqueting pavilion.

सुसेदित Sk. सुस्वेदित well-steamed (bent.)

१९. अभिक्कन्ताय रत्तिया, When the night was over.

आकंखमाना, Sk. आकाङ्क्षमाणाः Desirous.

सोत्थान, n. Sk. स्वस्त्ययन. Means of securing prosperity.

पतिरूपदेसवासो, Sk. प्रतिरूपदेशवासः To live in a suitable countary.

अत्तसम्मापणिधि—Proper direction of the mind.

सब्बत्थमपराजिता—Undefeated in every respect.

२१. निवासेत्वा—Having put on the dress.

सपदानं पिण्डाय चरमानो—Going for alms regularly from house to house without leaving a single one.

This is one of the 13. धुतंगs observances for purity of conduct.

तत्रेव मुण्डक—Stay there, oh shaveling! Do not come near.

विपन्नदिट्ठि—Who has embraced wrong view.

एकजं वा दिजं माऽपि—Whether once or twice born.

निग्गाहको समञ्ञातो—Known as a plunderer.

परं च मवजानति—Despises others. म् has no meaning here.

देवयानं—Vehicle of the gods.

दिट्ठेऽवधम्मे—in the present existences.

अभिक्कन्तं—इट्ठं, अतिसुन्दरं ।

निकुज्जितं—अधोमुखे ठपितं ।

अज्जतग्गे ind.— (अद्यत:+अग्रे) from to day.

पाणुपेतं—पाणेहि उपेतं, याव मे जीवितं पवत्तति । ताव उपेतं ।

GLOSSARY

अ

अंकुसकयाट्ठि f. A crooked stick, staff (of an ascetic).

अचेल n. One who is not clothed.

अद्दसा—Past tense 3rd per. of दिस to see.

अनवज्ज adj. (अनवद्य) Unblamable.

अनाथपिण्डिक m. Name of an eminent lay—disciple of the Buddha, also called सुदत्त. (lit.) feeder of the poor.

अनासक adj. Fasting.

अनुथुनन्तो m. Nom. Sk. थुतिंकरोन्तो.

अनुच्छविक, m.f.n. Suitable fit.

अनोत्तप्पी adj. Having no shame.

अनोवस्सक [अन्+ओवस्सक] Dry, sheltered from the rain.

अन्तरधापेतुं Inf. of the causal of अन्तर+धा To disappear, To destroy.

अपस्सित [Past P.] Leaning against.

अभिञ्ञा f. (अभिज्ञा) Higher knowledge, supernatural faculties. These are six—इद्धिविध, दिब्बसोत-परचित्तविजानन, पुब्बेनिवासानुस्सति, दिब्बचक्खु and आसवक्खये ञाण.

अरिट्ठसव्हय, (अरिष्टसंज्ञक) Capital of Sibi kingdom.

अरियसच्च n. (आर्यसत्य) A noble truth.

अहिरीक adj.(अन्हीक) shameless.

अस्सभण्डकं (sk. अश्वभूषणम्) Horse's trappings (saddle and bridle).

आधावित्वा G. (आ+धाव) To run about.

आभत P.P.(आभृत) Brought.

आमलकी f. Myrabolam.

आयसक्कं n. गरहं. Disgrace.

आरति f. Leaving off, Abstinence.

आवज्जन्तो m. Nom.(आ+वृज्) आवज्जति, to reject, to think about.

आविलक्ख adj. (आविलाक्ष) रत्तक्ख, रत्तलोचन, (रक्ताक्षः)

आहुति f. offering.

इ

इद्धानि-समिद्धानि Sk. समृद्धानि.

उ

उग्गण्हाति (उद्+ग्रह्) To lift up, to study, to learn, to acquire.

उच्चार m. (उच्चारो नाम गूथो वुच्चति, Sk. पुरीषोत्सर्ग,) Excrement.

उद्धुमायति v. b. (उद्-ध्मा) to swell.

उपट्ठाक m. (उप+स्था, Sk. उपस्थाक) A servitor, personal attendant, servant, आनन्द was the last उपट्ठाक of गोतमबुद्ध.

उपट्ठान n. (उपस्थान) Service.

उपनाहीadj.bearing hatred.

उप्पाद m. (उत्पाद) Birth

उम्मुक m. (उल्मुक) a fire brand.

उय्योजेति v. b. (Caus. of उय्युञ्जति. Sk. उद्योजयति) to send away.

उण्हाकार (उष्णाकार) adj. Appearance of heat.

उसुकार m. (इषुकार) an arrowmaker.

ए

एकथूपा (एकस्तूपाः) In one heap, mixed up, together.

एकफालिफुल्लं With fruits and flowers all over.

एकसं ind. on one shoulder.

ओ

ओधि m. (from ओदहति, Sk अवधि अव+धा) Putting down.

ओवाद adj. (अववाद) Instruction, admonition.

ओपवय्ह adj. – राजवय्ह. Sk. राजवाही हस्ती. Fit for riding.

ओभास m. (अवभास) Splendour.

क

कदरिय m. f. n. (कदर्य) Miser

कपिलवत्थु (कपिलवस्तु) The capital of the Sākyas, modern Nigliba, in Nepalese Tarai, 7 miles from Sorath Gunj, a station on the B. N. W. Railway.
कम्मजवात m. Birth-throes, pain.
कसा f. (कशा) whip.
कल्याणधम्म m. (सुंदरधम्म) Of virtuous character, of good conduct.
कल्लसरीर n. (कल्यशरीर) having a sound body, healthy.
कहापण n. (कार्षापण) coin.
काज m. कावड. Sk. भार दण्डः, a carrying pole.
कालकत P. P. Dead.
किञ्चिक्ख n. (किञ्चित्क) A small thing, a trifle.
किञ्चिक्खकम्यता f. Desire for a trifle.
कुञ्जर m. Elephant.
कुहिं ind. (कुत्र) where.
कुणप n. Corpse.
कुत्थु m. सिगालो.
कुम्भ m. (गंडस्थळ) Temple of Elephant.
कुलसन्तकं adj. Belonging to one's family.
कूटहता-गीवायबद्धेन कूटेन हता गावो विय. यथा ता तिणं अखादन्तियो पानीयं अपि यन्तियो सयन्ति तथा सयन्तीति अत्थो ।
केवलकप्प (केवलकल्प) adj. whole.
कोट्टेत्वा G. (कुट् कुट्ट) To crush.
कोधन adj. angry.
कोसिय m. (कौशिक) An owl.
कोहञ्ञं n. (कुहन) Hypocrisy, deceit (कुहनस्य भावः कौहन्यम् शाठ्यभावः)

ख

खज्जविकति f. (खाद्यविकृति) A kind of food.
खन्ति(क्षान्ति)f. Forbearance.

ग

गामवरानि-ग्रामवराणि. An excellent village.
गारव m. (गौरव) Respect, honour.
गिज्झ m. (गृध्र) Vulture.
गुम्ब n. (गुल्म) Thicket.
गोसुसान n. गोश्मशान.

च

चतुक्क n. (चतुष्क) A place where four roads meet.

चण्डाल (चाण्डाल) m. a man of the lowest caste.

चाटि f. पात्रम्. A jar, pot.

चातुरन्त m. Emperor.

चुज्जमान pr. p. (from चुद्) being urged, rebuked, accused.

चुळामणिm. चूडामणि. A jewel worn in a crest or diadem.

छ

छातक n. Hunger.

छिन्निका-धुत्ता इत्थि. Wicked woman.

ज

जातरूप n. Gold.

जातक n. A birth-story.

जिया f. (ज्या) The string of a bow.

जिण्णकोञ्च m. (जीर्णक्रौञ्च) Old Krauñca bird.

जम्बीर m. The citron tree. मराठी—महाळुंग वृक्ष.

जम्बूदीप m. (जम्बुद्वीप) The continent of India.

ञ

ञातक m. (sk. ज्ञातक) A relative.

त

तहं ind. तत्र. There.

तिखिणवासि f. (तीक्ष्णवाशी) sharp axe.

तिक्खत्तुं ind. (त्रिकृत्वः) Thrice.

तिम्बरु m. तिन्दुक वृक्षविशेष. A certain tree.

तिरीटक m. वृक्षविशेष.

तेजन n. Arrow, shaft.

थ

थण्डिल n. स्थण्डिल. Level, ground bare.

थाम n. (स्तामन्) Strength.

द

दहर m. f. n. Yong.

दार m. Plural. Wife.

दारुकोट्टनसद्द—दारुकर्तनशब्द.

दिस्समानकसरीरेन (दृश्यमान शरीरेण) with visible body.

दुकूल-चुम्बट. मराठी-रेशमी चुंबळ

ध

धंकसेना f. (ध्वाङ्क्षसेना) An army of crows.

धम्म m. (धर्म) Religion, nature.

धम्मगण्डिका f. (धर्मगण्डिका) A black for execution.

धम्मसाकच्छा f. (धर्मचर्चा) Religious discussion.

न

नंगुट्ठ n. (लांगूल) Tail.

निकेत House. निवास.

निग्गाहक adj. (निग्राहक) one who sebukes, enemy.

निजिगिंसानो m. Nom. निजिगिंस (निजिहीर्ष) To try,

to get, to covet.
निबद्धं adv. Constantly.
निवात m. Lowliness, Humility.
निस्साय (Ger. of निस्सयति, sk. नि-श्रि) Near, by one's support.
निस्सेणि f. (निःश्रेणि) A ladder

प

पग्गण्हति (°ण्हाति) v. b. (प्रग्रह) To strtech out, raise: ger. पग्गय्ह, पग्गहेत्वा. पग्गण्हित्वा.
पच्चन्त m. f. n. (प्रत्यन्त) Bordering on.
पच्चुप्पन्नवत्थु-प्रत्युत्पन्नवस्तु.
पच्छाबाहं Ind. (पच्छाब्दाहम्) With the hands tied on the back.
पच्छि f. A basket.
पटिच्छन्न Past. P. covered.
पटिदिस्सति (प्रतिदृश्यते) is seen.
पटिबद्धचित्त m. f. n. Fallen in love.
पटिसन्धि f. Rebirth, entering the womb. conception.
पत्तचीवरं n. sk. (पात्रचीवरम्) Bowl and robe.
परज्झन—Defeat.
परिपन्थ m. Danger.
परिब्बय m. Wages.
पल्लल n. (पल्वल) A small pond.
पलिबोध m. Obstacle.
पस्स m. (पार्श्व) Side.
पस्साव m. Urine (मुत्तं मुञ्चति Sk. मूत्रं उच्यते).
पहू adj. (प्रभु) Rich, able.
पहोनक Sufficient, enough.
पिलन्धन n. Ornament.
पुब्बदेवा m. (पूर्वदेवाः) A former god.
पदसा–पादाभ्याम्.
पुब्ब m. मराठी पूं. Pus.
पापमक्खी adj. (पापम्रक्षी) concealing one's vices.
पुब्बण्ह m. (पूर्वाह्ण) morning.
पोथ v. b. 10 To beat.
पोसावनिक adj. Fee for bringing some body up.

फ

फरसु m. (परशु) An axe.
फलितसिरो (पलितशिरः) Grey haired.
फाणित n. गूळ Molasses.
फासुक—clear.

ब

बधिरधातुका f. Wicked woman.

ब्रह्मा m. Great.

बलकोट्टक Line of infantry. म. पायदळ.

बाल m. f. n. A fool.

भ

भत्त n. (भक्त) Boild rice.

भण्डपरियेसनत्थं To search for goods.

म

मच्छरी m. (मत्सरिन्) Envious, niggardly.

ममायित n. attachment.

मरुद्वा f. Hemp. मरुचवाक.

मातुगाम m. Woman.

मानातिमाना f. मानकारिका.

ल

ळळमाना f. कीळमाना.

लुम्बिनीवन n. N. of a grove between कपिलवत्थु and देवदह, It is the birthplace of Gotama Buddha.

व

वड्ढकी m. A carpenter. (वर्धकी).

वद्धव्य (वद्धभाव, महल्लकता; sk. वार्धक्य) Old age.

वनसण्ड m. Grove.

वम्म n. (वर्म) Armour.

विनय m. Discipline.

वलितगत्त (Past P. of वल to turn) Wrinkled.

वल्लूर n. Dried flesh. शुष्क-मांसम्.

वरुण m. Name of a man.

विकुब्बति (विकुर्वति) परिवर्त्तति.

विभीतक–बेहाडा.

विसुं Ind. (विष्वक्) Separately.

विसूकदस्सन-विसुकदर्शन Looking at a show.

विरति f. Abstinence.

विलोम Perverse.

विहेठनक adj. Oppressing, hurting, doing harm.

वेळुगुम्ब m. A bamboo thicket.

वेरमणी f. Desisting, abstinence.

वेहासय Occurs only acc.

व्यावट (वि+आवट) Stretched. only neg.

व्यसन्न–व्यसनापन्न.

यानक A small cart, carriage.

स

संकुटिक adj. Double up.

संगह m. (संग्रह) Collection.
संघ m. The assembly of the Buddhist monks.
सतेरता f. Sk. शतह्रदा-विद्युत्. Lightning.
संपराय m. next world.
समापत्ति f. Attainment, one of the eight successive states induced by the ecstatic meditation.
समानपरिहार m. समानसक्कार Sk. समानसत्कार.
सप्पि n. (सर्पिस्) Ghee.
संवरि f. (रात्रिः) Night.
संबाहन्तो Pres. Part. सं+बाह् To rub.
सरीरदब्य (शरीरद्रव्य). Good body.
सलोहितवण्ण Having a Red colour.
सयं Ind. स्वयं Slef, by one's self.—जात m. f. n. Selfborn, Growing wild.
साकेत n. Name of a town.
साणि f. Curtain.
सारदारु f. Durable wood, strong.
सासन n. (शासन) Instruction.
सालवन n. A grove of sal trees.
सावत्थि f. (श्रावस्ती) Name of an ancient town in India.
सिप्प n. (शिल्प) Art.
सिवि m. Name of a king.
सीहविघास m. सीहस्सभुत्तसेसो, Sk. भुक्तशेषः उच्छिष्ट.
सालि s. (शालि) Rice.
सुर m. Name of a man.
सुरा f. Liquor.
सूवा m. (शुकाः) Parrots.
सेतछत्त n. (श्वेतछत्र) The white umbrella.
सेन m. (श्येन) A hawk. m. बहिरीससाणा.
सोजञ्ञ n. सुजातिसम्पत्ति Nobility, high birth.
सोब्भ m. (श्वभ्र) A pit.
सोवण्णसिविका f. (सुवर्णशिबिका) A palanquin of gold.
सोवचस्सता Gentle speech.

ह

हरीतक–हिरडा. Myrobalan.
हिन्ताल m. मराठी खजुरीचे झाड
हिरीमना m. हिरीयुत्तचित्ता.

BOOKS FOR STUDY.

(1) धम्मपद, by श्रीशंकराचार्य डॉ. कुर्तकोटी, नाशिक.

(2) धम्मपद, by Dr. P. L. Vaidya, Poona.

(3) धम्मपद and खुद्दकपाठ by Prof. N. K. Bhagwat, Bombay.

(4) A Pali Reader, with Notes and Glossary by prof. Kosambi.

(5) A Manual of Pali, by Prof. C. V. Joshi, Baroda.

(6) The Jataka by V. Fausboll, Vol. I—VI.

(7) The Sutta-Nipata by Dr. P. V. Bapat, M.A., Ph.D. Poona.

POONA ORIENTAL SERIES

No.	Title	Rs.
1	*Bhagavadgītā with Śāṅkara-Bhāṣya,* best critical edition	2–0
2	*Bhagvad Gītā*—A Fresh study by Prof. Vadekar, M. A.,	1–0
3&4	*Kena & Kaṭha Upaniṣads* with Comms. by M. M. Pathak Sastri.	3–8
5	*Muṇḍakopaniṣat* by M. M. Pathak Sastri.	1–0
6	*Iśāvāsyopaniṣat* by Pathak Sastri.	1–0
7	*Constructive survey of Upaniṣadic Philosophy* by Prof. R. D. Ranade, M. A.,	10–0
	Glazed Edition	15–0
8	*Minor Works of śaṅkarācārya* (70 works in all).	4–0
9	*Sāṅkhyakārikā* by Dr. Sharma. Intro. Trans. &c.	2–0
10	*Tattva-Kaumudī (Sāṅkhya)* by Drs. Jha & Sharma	3–0
11	*Sāṅkhya System*—Critical study by Porf. Sovani, M. A.,	1–0
12	*Ṛgveda, Lectures* on by Dr. Ghate,	3–0
13	*Brahmasūtra II, 1& 2 Pādas* by Dr. Belwalkar, M.A., Ph.D.	6–0
14	*Vedāntasāra* by Prof. Hiriyanna.	1–8
15	*Tarkasaṅgraha* with *Dīpikā* by Prof. Gokhale, B. A..	0–6
16	*Tarkabhāṣā* trans. by Jha	1–4
17	,, Text by Kulkarni B. A., LL.B.,	0–8
18	*Arthasaṅgraha* by Prof. Gokhale.	2–0
19	*Nyāyasūra* by Deodhar and M. M. Abhyankar Shastri	2–8
20	*Saptapadārthī* by Dr. Ghate	1–8
21	*Dhammapada* by Dr. Vaidya P. L.	2–0
22	*Prakrit Prakās'a* by Dr. Vaidya.	3–0
23	*Manual of Pāli* by Prof. Joshi, M. A.,	2–0
24	*Comparative Philology* by Prof. Jahagirdar, M. A.,	3–0
25	*Mudrārākṣasa* by Prof. Dhruva	4–0
26	*Veṇisamhāra* by Dravid	3–0
27	*Svapnavāsavdattā* by Prof. Deodhar M. A.,	0–2

No.	Title	Rs.
28	*Pratimā* by Prof. Paranjpe, M. A.,	3–0
29	*Plays ascribed to Bhāsa* by Prof. Deodhar, M. A.,	1–0
30	*Uttara-Rāma-carita* by Dr. Belvelkar, M. A., ph. D. •	1–0
31	*Meghadūta* by Dr. Pathak.	1–4
32	*Pancatantra* by Edgerton	1–8
33	*Kāvyādarśa* by Dr. Belvelkar	3–0
34	*Kāvyālaṅkārasūtra-vṛtti* Text by Kulkarni, B. A., LL.B.,	1–8
35	„ Trans. by Dr. Jha.	1-8
36	*Rāṣṭrakūṭas & their Times* by Dr. A. S. Altekar M. A.,	7–8
37	*Twenty two Srutis of Indian Music*	0–8
38	*Manual of Hindu Ethics* by Chandavarkar, B. A.,	1–4
39	*Jha Comm. Vol.*	15–0
40	*Kṛṣṇa Problem* by Tadpatrikar, M. A.,	1–0
41	*Democratic Hinduism* by Krishna Sastri.	2–8
42	*Vaijayantī*-(Under revision)	
43	*Nāmaliṅgānuśāsana*	5–0
44	*Śāśvata Kośa* by Kulkarni.	2–0
45	*Sabdarūpāvalī & Samās chart*	0–3
46	*Systems of Sk. Gr.* (Under rivision)	
47	*Sk. Inscriptions* Selections by Diskalkar, 2 Pts.	4–0
48	*Kādambarī of Bāṇa,* Text,	3–0
49	*Kāvyaprakāśa I, II, III X* by Sharma	5–0
50	*Bhāminīvilasa* by Sharma.	2–0
51	*Jātaksaṅgaha* by Tungar·	0–12